

**NEOLOGIZMUSOK AZ UDMURT NYELVBEN KUZEBAJ
GERD NYELVÚJÍTÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK TÜKRÉBEN**

OTDK DOLGOZAT

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. április

2024

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	4
1.1. Indoklás	4
1.2. Kutatási kérdések	5
2. A kutatás háttere	6
2.1. Az udmurtok: nyelv, lélekszám, jelenlegi szociolingvisztikai helyzet	6
2.2. Történeti-politikai körülmények az 1920-as években	7
2.3. Kuzebaj Gerd	8
2.4. Gerd nyelvészeti munkássága	9
3. Új udmurt szavak	10
3.1. Orosz átvételek	11
3.2. Magyar minta	12
3.3. A helyesírás kérdéséről	12
4. A használt szótárak és korpuszok	13
5. A szóalkotási stratégiák kérdése	15
6. A szófajok kérdése	18
7. A szavak szemantikájának kérdése	20
8. Attitűdvizsgálat kérdőív segítségével	22
8.1. Demográfiai adatok	24
8.2. A korosztályok véleménymegoszlása	24
8.3. Lakóhely szerinti megoszlás	27
8.4. Nehézséget okozó témakörök	29
8.5. A neologizmusok megítélése	30
8.6. Az orosz nyelvű elemek megítélése	31
8.7. Kuzebaj Gerd munkásságának ismerete	33
8.8. A válaszadók szóalkotásai	34
8.9. Összegzés	36
9. Eredmények, következtetések	36
Irodalomjegyzék	38

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A lista (Gerd 1928) elemeinek besorolása összefoglalva	11
2. táblázat: A szóalkotási stratégiák előfordulása a szótárakban, százalékos arányban az eredeti lista összetételéhez képest.	17
3. táblázat: A szóalkotási stratégiák előfordulása a korpuszokban, százalékos arányban az eredeti lista összetételéhez képest.	17
4. táblázat: Az eredeti lista arányai.....	17
5. táblázat: A listán megtalálható szófajok és előfordulásuk az áttekintett művekben, összesítve.....	19
6. táblázat: A jelentéskörök megoszlása és a mai udmurt nyelvben is megtalálható tételek százalékos aránya	22
7. táblázat: Az adatközlők korcsoport szerinti megoszlása	24
8. táblázat: A kifejezésbeli nehézség és az orosz szavak használatának megítélése korosztályos bontásban.....	26
9. táblázat: Az új szavak szükségessége és azok megítélése korosztályos bontásban	26
10. táblázat: A kifejezésbeli nehézség és az orosz szavak használatának megítélése lakóhely szerinti bontásban.....	28
11. táblázat: Az új szavak szükségessége és azok megítélése lakóhely szerinti bontásban	29
12. táblázat: Az adatközlők által megjelölt, nehézséget okozó témakörök	30
13. táblázat: A kérdőívben szereplő szavak és azok ismerete a kitöltők körében a (17) számú kérdés alapján.	34

1. Bevezető

Jelen dolgozatom témája Kuzebaj Gerd (1898-1937) udmurt író, költő, nyelvi aktivista nyelvészeti munkásságának vizsgálata, különös tekintettel az 1928-ban megjelent publikációjára (GERD 1928), melyben mesterségesen létrehozott szavakat közölt. Ezekre vonatkozik a munka fókuszában álló kérdéskör, miszerint egy lexéma mely tulajdonságai határozhatják meg annak megmaradását a nyelvben, illetve azt, hogy egyáltalán a nyelv részévé váljon.

A kérdések megválaszolásához kutatásom első lépéseként tehát szükséges volt megállapítani olyan lehetséges szempontokat, melyek potenciálisan befolyásoló tényezőként léphetnek fel a szókinsz változása során. Ezen szempontok a következők: a szavak milyen szóalkotási stratégia segítségével lettek létrehozva, mi a szavak szófaja, valamint hogy milyen fogalomterülethez tartoznak a jelentésük alapján. Ezen felül, a nyelven kívüli tényezőket is figyelembe véve napjaink udmurt beszélőivel, kérdőív segítségével végzett attitűdvizsgálattal egészül ki a kutatás, mely által megismerhető véleményük nem csak Gerd tevékenységével, de az orosz szavak használatával, valamint a már létező neologizmusokkal kapcsolatban is.

Dolgozatom struktúráját tekintve a történeti és tudományos háttér bemutatásán túl két nagyobb részre oszlik, követve a fent bevezetett kérdéseket. Az első rész három szekciója szorosan kötődik Gerd szólistájához, annak az egyes szempontok alapján történő elemzését, az ezekből levonható részkövetkeztetéseket közli. Ezt követi a kérdőív felépítésének ismertetése, a kapott válaszok áttekintése és azok kiértékelése, végül a különböző megközelítések összevetése, azok alapján a kezdeti kérdéseket megválaszoló tendencia felállítása. Megemlítendő, hogy a szófajok kérdését illetően készült egy, a dolgozat írásakor még megjelenés alatt álló publikációm (KAISER megjelenés alatt), melynek egyes részeit itt felhasználtam, ugyanakkor annak elkészülte óta eredményeim részben változtak, pontosultak.

1.1. Indoklás

A kutatás célja konkrét példán keresztül, retrospektív módon vizsgálni a nyelvújítás mechanizmusainak működését, hogy ezáltal jobban megértsük, milyen aspektusok játszhatnak szerepet abban, hogy miként változik egy nyelv szókinszének összetétele. A nyelvtervezés során bekövetkező, a lexikonba való szándékos beavatkozás hatékonysága több tényezőtől is függhet, ilyen lehet a szavak szemantikája, a hozzájuk kapcsolódó konnotációk, a nyelv

beszélőinek attitűdje és tudatossága, de elsősre kevésbé nyilvánvaló tényezők is, mint a szófaj vagy a szóalkotás módja.

Összefoglalva, dolgozatomban arról szeretnék részletesebb képet kapni, hogy egy mesterséges szókincs bővítési folyamat során milyen stratégiák alkalmazhatók hatékonyan, tehát milyen feltételeknek kell megfelelnie egy szónak ahhoz, hogy a lexikon szerves részévé válhasson. Egy nyelvtervezési tevékenység ilyen jellegű utánkötése visszajelzést adhat annak sikerességéről, melyet figyelembe véve a jövőbeni hasonló programok még effektívebbek lehetnek, nagyobb eséllyel érhetik el kitűzött céljaikat.

Az udmurt nyelv az UNESCO *Atlas of the World's Languages in Danger* (2010: 37–38) kiadványának besorolása alapján *Definitely endangered*, azaz határozottan veszélyeztetett státuszú, évszázadok óta komoly hatást gyakorol rá az orosz, mint a legjelentősebb kontaktnyelv. Ebből adódóan napjainkban is alanya nyelvművelési, nyelvtervezési folyamatoknak, hiszen felmerülhet az igény arra, hogy az élet számos területén felbukkanó új jelenségekre ne orosz átvételeket alkalmazzanak, hanem saját udmurt terminusokat alkossanak rájuk. A fentiek értelmében tehát fő motivációm vizsgálati eredményeim lehetséges gyakorlati hasznosíthatósága az udmurt nyelvre vonatkozó nyelvi tervezés tekintetében.

1.2. Kutatási kérdések

A bevezetőben írtak szerint, kvantitatív és kvalitatív kutatási módszereket egyesítve, az alábbi négy fő kérdéskörre keresem a választ, annak érdekében, hogy meghatározzam, milyen jellemzők játszhatnak szerepet abban, hogy a neologizmusok a lexikon részévé válhassanak.

- 1) Van-e jelentősége annak, milyen stratégiát alkalmaztak a szóalkotás során?
- 2) Van-e jelentőségük a szófajoknak?
- 3) Milyen szerepet játszik a szemantika? Van-e jelentőségük a különböző fogalmi köröknek?
- 4) Mi a jelenlegi beszélők álláspontja a neologizmusokról? Hogyan hat ki ez az álláspont az új szavak terjedésére?

2. A kutatás háttere

Mielőtt áttérnék az udmurt nyelvre és a kutatás menetének kifejtésére, úgy vélem, fontos áttekinteni, hogy általánoságban egy nyelvben milyen lehetőségek állnak rendelkezésre a szókincs bővülésére, bővítésére, hiszen ezen tényezők adják vizsgálatom egyik alapját. A lexikon kiterjesztésére több út is kínálkozik: a folyamat során lehet szó belső keletkezésű szavakról, tudatos munkával járó nyelvújításról, vagy más nyelvekből való kölcsönzésről. E két utóbbi csoport, mely szorosabban kapcsolódik a vizsgálathoz, további típusokra bontható.

A nyelvújítás megnyilvánulhat valós újításokban, mely során az anyanyelvet alapul véve, annak eszközeivel alkotnak képzett és összetett szavakat. Ide sorolható még a nyelvjárási elemek köznyelvi norma szintjére való emelése, valamint a régies szavak újbóli felelevenítése. Ellene szólhat, hogy a tájszavakat, a régies formákat vagy a teljesen új szavakat nem feltétlenül érti a beszélőközösség egésze, ugyanakkor az aktív használattal azok beépülhetnek a nyelvbe és annak szerves részévé válnak, ahogy az például a magyar nyelvújítás esetében is történt, például a *fűzet*, *évszak* szavakra gondolva (KIEFER – SIPTÁR 2003: 112). A kölcsönzés lehet tükörfordítás vagy direkt átvétel. Ezutóbbi során a nyelvbe változatlan formában kerül át egy új elem. A fent felsorolt módszerek mind illeszkedhetnek a nyelvi változás természetes folyamatába, ugyanakkor tömeges újítások, szókölcönzések esetén előfordulhat, hogy a szavak nem válnak a nyelv organikus részévé (KIEFER – SIPTÁR 2003: 116–119; DOMOKOS 1975: 157–158).

2.1. Az udmurtok: nyelv, lélekszám, jelenlegi szociolingvisztikai helyzet

Mivel az udmurt nyelv kevésbé ismert, ezért szükségesnek tartom a fentiekben írtaknál valamivel részletesebben bemutatni jelenlegi és múltbéli helyzetét, hogy ezzel kontextusba helyeződjön a kutatás és a következőkben ismertetésre kerülő vizsgálati anyag.

Az udmurt nyelv az uráli nyelvcsaládba, azon belül a finnugor, szűkebben a permi ághoz tartozik, legközelebbi nyelvrokonai a komi-zürjén és a komi-permják. Hagyományosan négy nagy nyelvjárási csoportra osztják, északira, középsőre, délire és periferikusra, ugyanakkor ötödikként megemlítendő az Udmurtia északi részén található a beszermán dialektus is, melynek beszélői identitásukban élesen elkülönülnek az udmurtoktól (KLUMPP 2022). A nyelvet Oroszország területén, legnagyobb számban az Udmurt Köztársaságban beszélik, mely a Vjatka és Káma folyók közt fekszik, Baskíria és Tatárföld által határolva (TAAGEPERA 2000:

239–243). Ezen felül találhatóak udmurt lakosságú falvak az említett két szomszédos területen, valamint a Mari Köztársaságban is.

Ugyan az orosz mellett az udmurt is hivatalos nyelv az Udmurt Köztársaságban, ez nem nyilvánul meg olyan mértékben, mint ahogy hivatalos státusza indokolttá tenné. Ezt példázza az is, hogy az iskolákban jellemzően csak tantárgyként szerepel, nem mint az ismeretátadás közvetítőnyelve (KLUMPP 2022: 417). Többek között emiatt is csökkent folyamatosan az udmurt ajkú népesség száma az elmúlt évtizedekben, mely jelenleg valamivel meghaladja a 250 000 főt. A legutóbbi népszámlálás alapján összességében 380 000 fő fölött vallották magukat udmurt etnikumúnak, viszonyítási alapként Oroszország teljes lakossága napjainkban több mint 143 millió fő. Az Udmurt Köztársaság területén az udmurt lakosság aránya megközelítőleg 20% (AZ ÁLLAMI STATISZTIKAI HIVATAL SZÖVETSÉGI SZOLGÁLATA 2022).

2.2. Történeti-politikai körülmények az 1920-as években

Áttérve az 1920-as évekre, mely időszakban az általam vizsgált szólista is keletkezett, a népességi viszonyok még merőben mások voltak a jelenlegihez képest. Az 1926-os népszámlálás szerint – az akkori nevén – Votják Autonóm Terület [Вотская автономная область] teljes népességének, mely 756 264 fő, több mint fele, 52,31% volt udmurt (A SZOVJETUNIO KÖZPONTI STATISZTIKAI ÜGYNÖKSÉGE. NÉPSZÁMLÁLÁSI RÉSZLEG 1927).

Az ekkor lezajló, az Orosz Birodalomból a Szovjetunióba történő átmenet nem csak az addigiaktól merőben eltérő politikai berendezkedést hozott magával, hanem az élet számos területére kiterjedő változásokat is. A hatalom fontos célkitűzésévé vált az új ideológia minél szélesebb körben való terjesztése, melynek érdekében elengedhetetlen volt az oktatás fejlesztése, hiszen – ahogy arra az 1926. évi népszámlálás is kitér – akkoriban a lakosság mintegy harmada volt csak írástudó.

A korábban is említett Votják Autonóm Terület 1920-ban bekövetkezett megalakulásával, mely később több terület- és névváltoztatás után a mai Udmurt Köztársaság elődállama lett, valamint a szovjethatalom kezdeti támogatásával az udmurtok és több más, a Szovjetunió területén élő nép körében is elkezdhetett formálódni az az értelmiségi réteg, mely népnevelő, nyelvművelő mozgalmat indítva egyszerre kívánta felszámolni az analfabetizmust, valamint tanulmányozni népének nyelvét és kultúráját. Ezt segítette elő a Lenin által meghirdetett népek önrendelkezési elve, valamint a *korenizacija* intézménye is, mely az egyes nemzetiségek

képviselőinek a róluk elnevezett terület politikai-közületi irányításába való nagyobb mértékű bevonását jelentette (PUSZTAY 2006: 38–41). Az idő előrehaladtával ugyanakkor ezek a törekvések visszajukra fordultak a burzsoá nacionalizmus elleni harc jegyében, a *SZOFIN* ügyel érve el tetőpontjukat, melyről a következő részben lesz részletesebben szó.

A hatalom pozitív fellépése, míg tartott, elsősorban nem a nemzetiségek támogatásának, az emberek életminőségének javításának szólt. Már a cári Oroszországban felismerték, hogy az emberek – vallási vagy ideológiai – oktatására a leghatékonyabb eszköz az anyanyelv, erről tanúskodik N. I. Ilminszkij az 1800-as évek második felében kiadott pedagógiai programja is. Ekkor még a pravoszláv hitre való térítést és az orosz nyelv tanítását tűzték ki célul, mely a program szerint eleinte anyanyelven történt, majd fokozatosan tértek át az oroszra. Ezt a módszert vette át Lenin, majd állította a szovjetizáció szolgálatába, az ortodoxia tanait a kommunizmus ideológiájára cserélve (PUSZTAY 2006: 26–29).

Ezzel együtt a korábban anyanyelven kiadott vallásos témájú fordításirodalom, majd az új rendszer világi művei megalapozták többek közt az egységes udmurt irodalmi nyelv tervezését, mely további folyamatok elindulását hozta magával. Annak érdekében, hogy különböző, például politikai vagy természettudományos témakörökben ismeretterjesztő anyagok, tankönyvek, illetve szépirodalom jelenhessen meg, szükségessé vált a szókins bővítése, hiszen nem minden szféra rendelkezett megfelelő udmurt nyelvű terminológiával. Végző soron ez az igény hívta életre az általam vizsgált szólistát is.

2.3. Kuzebaj Gerd

Az itt bemutatott politikai és kulturális közegben kezdett dolgozni a formálódó értelmiségi réteg tagja, a kutatásom tárgyát adó szólista közlője, Kuzebaj Gerd, eredeti nevén Kuzma Pavlovics Csajnyikov (1898-1937), aki a húszas évek udmurt közösségének kiemelkedő alakjává vált. Írói, költői életműve nagyban hozzájárult az udmurt irodalom, irodalmi nyelv kialakulásához, valamint etnográfusi munkássága által számos népköltészeti gyűjtés köthető a nevéhez. Ezen felül az ő kezdeményezésére alakult *Böljak* [Бöляк] néven tudományos társaság az udmurt kultúra tanulmányozására, mely 1922–1928 között működött (DOMOKOS 1975: 249–305). Számos értekezést, tanulmányt publikált a *Kenyes* [Кенеш] folyóiratban, valamint a *Gudiri* [Гудыри] és az *Izsevszkaja Pravda* [Ижевская Правда] című újságokban, melyekben anyanyelve helyzetéről írt.

Gerd nevét nem lehet megemlíteni anélkül, hogy a *SZOFIN* [СОФИИ] ügy fel ne merüljön, mely a '30-as években bekövetkezett sztálini fordulat tisztogatásainak, koncepciók pereinek egyike. A betűszó felbontva orosz nyelven *Союз освобождения финских народностей*, azaz *A finnségi népek felszabadítási szövetsége*, mely véget vetett a lassan stabil alapokat kapó nyelvi tervezésnek, irodalmi életnek. Egy kiterjedt, ugyanakkor kitalált összeesküvés-hálózat, mely szerint Gerd vezetésével létrejött egy ellenforradalmi-nacionalista szervezet, ami Szovjetunió területén élő finnugor népek függetlenedését, majd Finnország protektorátusa alatt való egyesülésüket tűzte ki céljául (PUSZTAY 2006: 31–35). Számos aktivista esett áldozatául a koholt vádaknak, nem csak udmurtok, de a velük együttműködésben dolgozó komi, mordvin, mari, a népük történelmét, nyelvét kutató és megmaradásukon munkálkodó értelmiségiek is (KULIKOV 1997: 146–170). Gerdet, mivel azzal vádolták, hogy kulcsszerepet vállalt az összeesküvésben, 1932-ben letartóztatták, a Szoloveckij különleges rendeltetésű táborba száműzték, végül 1937-ben, más forrás (JERMAKOV 1988: 68) szerint 1941-ben kivégezték és csak több mint két évtizeddel később, 1958-ban, posztumusz rehabilitálták.

2.4. Gerd nyelvészeti munkássága

Ugyanakkor míg a politikai helyzet lehetővé tette, több értekezését is publikálta az udmurt nyelv helyzetéről. Már 1924-ben jelentetett meg írást *Nyelvi segítség. Új udmurt szavak létrehozásáról* [Кыл ыме. Ыль удмурт кыл'ёсыз кылдытон сярысь.] (GERD 1924) címmel a szókincs lehetséges bővítési módjairól, tekintetbe véve az egyes nyelvjárások sajátosságait is. Konkrét képzőket sorakoztatott fel, használatukat példákkal támasztva alá. Eszerint a középső nyelvjárásból az *-oc* [-os] képző segítségével a *ворд-ы-ны* [vordini] 'tartani, nevelni' szóból *ворд-ос* [vordos] 'nevelt gyerek' jelentésű szó képezhető, a déliből pedig a *-лык* [-lik] főnévképző szuffixummal a *маза* [taza] 'egészséges' szóból *маза-лык* [tazalik] 'egészség' hozható létre. Ezzel együtt kifejezte igényét a nyelv következetes szabályozására, hiszen csak ezáltal rögzülhetnek megfelelően az új elemek, illetve nyerhet konzekvens formát az éppen alakuló irodalmi nyelv.

Az 1926-ban megjelent, *A szuomi (finn) nyelvről és az udmurt nyelvről* [Суоми (финн) кыл сярысь но удмурт кыл сярысь] (GERD 1926) című tanulmányában kiemelte, hogy fontos figyelmet fordítani az udmurttal rokon nyelvek alakulására is. Ennek értelmében konkrét finn szóösszetételi mintákat szem előtt tartva alkotott meg így 37 neologizmust, melyek közül Ivsin (2014: 36) megállapítása szerint 15 változatlan formában és jelentésben a mai udmurt nyelvben

is megtalálható. Köztük van például a *кылож* [kɨɔʒ], finnül *sanasota* 'vita' (szó + háború), valamint az *ужкагаз* [uʒkagaz], fi. *asiakirja* 'dokumentum, hivatalos irat' (munka + papír).

3. Új udmurt szavak

Az elemzésem fő tárgyát képező *Új udmurt szavak* [Виль удмурт кыл'ёс] (GERD 1928) című publikáció a *Kenyes* folyóiratban jelent meg, melyet 1926-ban alapítottak, de több névváltoztatáson átesve napjainkban is rendszeresen megjelenik – újra *Kenyes* néven. A kiadvány a húszas években jellemzően közéleti, politikai, kulturális témákat tárgyal, így helyet kaphatott benne Gerd szólistája is.

A teljes értekezés felépítését tekintve először egy bevezetővel kezdődik, melyben a szerző kifejti, mi motiválta a lista elkészítésében. Legfőbb indoka, hogy a nyelvet alkalmassá kell tenni a változó világ jelenségeinek leírására: „*Нуналлы быдэ виль уж'ёс бугырмисько. Удмурт кыл но улонлэсь медаз кыль.*” azaz „*Minden nap új dolgok történnek. Az udmurt nyelv sem maradhat el az élettől.*” (GERD 1928: 19) Így ennek szellemében követi a bevezető szöveget a lista. Szerkezete szerint először az udmurt szó szerepel, majd az orosz nyelvű megfelelője, néhány esetben szintén orosz nyelvű magyarázattal, például a következők szerint: *зожтэм* [goʒtet] – *письмо* [pis'mo] 'levél'. A szavak után zárószöveg található, melyben Gerd kitér arra is, hogy a szavak egy részét már korábban publikálta, ezalatt valószínűsíthetően a korábban említett tanulmányaira, illetve szépirodalmi műveire gondol. Végezetül kikéri az olvasók véleményét a szóalkotásokról, mivel úgy tartja, a nyelvművelés, nyelvtervezés közös munka.

A lista vizsgálata nem előzmény nélküli, Ivsin (2014) röviden már számba vette a felsorolásban megjelenő lehetséges szóalkotási módokat, a használt képzőket. Saját áttekintésem alapján a publikáció összesen 247 tételt tartalmaz, ezek közül 116 összetett szó, 62 deriváció által létrehozott, 27 esetben egy szón belül mindkét szóalkotási stratégia egyszerre figyelhető meg. Gerd ezeken felül 22 alkalommal olyan alapszavakat közöl, melyeket azután szóösszetételekben alkalmaz, vagy megújított értelemben használ, két esetben az új elemet példamondattal is magyarázza, egy tétel változtatás nélküli, direkt orosz átvétel. Ivsin (2014: 37) az *инькуазьлэн нылпиёсыз* [ɨŋkuazɛn nɨɫpʲiɔsɨz] 'természet gyermekei' kapcsolatot is az új szavak használatára adott példaként sorolja be, én ezt birtokos szerkezetként számoltam, így a fennmaradó elem 18, többnyire jelzős vagy birtokos szerkezet. A kutatásomban a példamondatokat nem számítva tehát 245 tételt vizsgáltam, fő fókuszba helyezve azt a 205

lexémát, melyet az összetett, képzett, illetve összetételt és képzést is használó szavak csoportjai adnak.

összetétel	képzés	vegyes	alapszó	szerkezet	mondat	direkt átvétel	összesen
116	62	27	22	18	2	1	247

1. táblázat: A lista (Gerd 1928) elemeinek besorolása összefoglalva

A következőkben ezt a három utóbbi csoportot példákkal is illusztrálom. Így az összetett szavak közül a *эзтыл* [jeztił] 'elektromos áram' a *ез* [jez] 'drót, vezeték' és *тыл* [tił] 'tűz' szavakból kapható meg, a *вощькыл* [vʒɛkił] 'ima' jelentésű szó a *вощь* [vʒɛ] 'fájdalom, imádkozás, áldozatbemutató', valamint *кыл* [kił] 'szó, nyelv' elemekből, a *куараныс* [kuarapus] 'betű' pedig *куара* [kuara] 'hang', illetve a *ныс* [pus] 'jel' szavakból áll össze.

A derivált szavak közül a *вер-а-ны* [verani] 'mondani, beszélni' igéből *вер-ос* [veros] 'elbeszélés, novella' főnév hozható létre az *-ос* [-os] szuffixum segítségével, mely a *-чу* [-tʃi] foglalkozásnév-képzővel még tovább deriválható *вер-ос-чу* [verostʃi] 'elbeszélő, novellista' alakká. Ide tartozik továbbá a *кыль-я-ны* [kiłjani] 'szavazni' ige, a már korábban is szerepelt *кыл* [kił] 'szó, nyelv' elemből, vagy a *валэктэм* [valɛktet] 'magyarázat, instrukció', a *валэкт-ы-ны* [valɛktini] 'magyarázni, megértetni' igéből, *-эм* [-et] képző használatával.

A harmadik, vegyes, tehát összetételt és derivációt is alkalmazó csoportba tartozik a *куазьмертэм* [kuazmertet] 'légnyomásmérő' jelentésű szó, mely a *куазь* [kuaz] 'időjárás' és *мерт-эм* [mertet] 'mérték, méret' tagokból áll, ugyanakkor ezutóbbi a *мерт-а-ны* [mertani] 'mérni' igéből képezhető. További példa még a *куносиць* [kuposic] 'bőrműves', amely a *ку* [ku] 'bőr', valamint *нос-иць* [posic] 'gyűrő, cserző, elkészítő', *нос-ы-ны* [posini] 'gyűrni, cserzeni, elkészíteni' igrére visszavezethető elemekből.

Az új értelemben használt szavak közül jó példa a *бӧляк* [bʒɭjak], mely eredeti jelentésében 'szomszédság, rokonság', ugyanakkor Gerd mint 'társaság' szerette volna elterjeszteni. Az általa alapított kulturális társaságot is így nevezte el, valamint a szólistán is több szerkezetben használta. Ilyenek többek közt a *тодонлыко бӧляк* [todonliko bʒɭjak] 'tudományos társaság' vagy a *калыктодон-бӧляк* [kaliktodon-bʒɭjak] 'néprajzi társaság' is.

3.1. Orosz átvételek

A fentebb írtak szerint a listán szerepel egyetlen egy közvetlen orosz átvétel is, semmilyen eltérést nem mutatva az eredeti forráshoz képest. Ez a *музей* [muzej] 'múzeum', mely látszólag

szembe megy azon, Gerdre jellemző törekvéssel, hogy az eloroszosodó szókinccsel szemben udmurt alternatívát kínáljon. Az ellentmondásra talán egy lehetséges magyarázat, hogy a szerző alkotott egy saját szót, ugyanakkor valamilyen okból hibásan az orosz alak került kétszeri felsorolásra.

Ehhez hasonló szó még az *арми* [armi] 'hadsereg', mely az orosz *армия* ['armijə], megegyező jelentésű szó átvétele. A lerövidült alak feltételezi, hogy ez egy korábbi átvétel lehet, mely már idomult az udmurt nyelvhez. Ezt támasztja alá az is, hogy Gerd nem csak önmagában közli, hanem további összetételekben alkalmazza. Ilyenek például az *арми йыр* [armi jir] 'főparancsnok' (hadsereg + fej) vagy az *армидүсь* [armidüś] 'egyenruha' (hadsereg + ruha). Ide kapcsolható a *дуннереволюци* [dun̄nerevoľutsi] 'világforradalom' is, melynek *революци* utótagja az orosz *революция* [rɐvɐˈlʲutsijə] 'forradalom', udmurt kiejtéshez módosult változata, de az *арми* [armi]-hoz hasonlóan használható összetételekben.

3.2. Magyar minta

Egy másik, általam a képzett alakokhoz sorolt tételről is részletesebben szükséges írni. A *кезем* [ke:rem] szóhoz Gerd a 'kérem, tessék, szívesen' jelentést adta meg, illetve rövid magyarázatot, mi szerint a *курисько* [kurieko] 'kérek, kérem' alakból képezte. Ezzel szemben még ha a főnévi igenevet – *кур-ы-ны* [kurini] 'kérni' – vesszük is alapul, a *кезем* [ke:rem] semmiképp nem felel meg a szóképzési szabályoknak. Felmerülhet, hogy az *-ем* [-em] egy múlt idejű, participiumi szuffixum, de még ez sem ad magyarázatot a szótőben végbemenő *u > e* hangváltásra, sem az *e* ezt követő megnyúlására. Ezzel együtt ugyanakkor tudni lehet, hogy Gerd tisztában volt az udmurt magyar nyelvvel való rokonságával, illetve kapcsolatban volt magyar kutatókkal, N. Sebestyén Irénnel és Munkácsi Bernáttal (DOMOKOS 1975: 263). Azt feltételezem tehát, hogy a szerző a *kérem* magyar szó mintájára hozhatta létre az elemet, viszont az nem épült be az udmurtba, egyik általam vizsgált szótárban, korpuszban sem található meg.

3.3. A helyesírás kérdéséről

A publikáció megjelenésének időszakában az udmurt nyelv még nem rendelkezett szigorúan meghatározott helyesírási normákkal. Ezen felül az éppen zajló nyelvi standardizáció folyamatában nehézségeket okozott, hogy a különböző nyelvjárások képviselői eleinte nem egyeztek meg egymással annak tekintetében, hogy melyik lenne a legalkalmasabb az irodalmi

nyelv megalapozására (KOREPANOV 1928). Ennek következményeként az 1920-as években számos újság és folyóirat eltérő nézetek és irányelvek mentén került kiadásra, továbbá a szerzők egyéni nyelvhasználata, nyelvjárási hovatartozása is tükröződött a megjelenő műveken, mely problémára már a korban felhívták a figyelmet (KOREPANOV 1926).

Nincs ez másként Kuzebaj Gerd műveinek esetén sem, így ezt szükséges volt figyelembe venni a kutatás során. Ennek értelmében, mikor a szótárak, korpuszok tartalmával vettem össze a szavakat, nem követhettem szorosan a tételek írásbeli megjelenését, nem várhattam teljes formai egyezést. Nem csak az egybeírást, különírást, valamint kötőjel használatot nem kötötte szabályrendszer – ilyen tétel a *ю-йир* [ju jir] 'kalász', mely a minden áttekintett műben már kötőjel nélkül, különírva jelenik meg – de mint írtam, az egységes köznyelvi standard sem volt még fixálva, melynek jó példája a palatalizáltság megjelenése és annak írásbeli jelölése *ь* „lágyságjel” segítségével, vagy a *e* [je] ~ *ě* [jo] hangok variációja. Így a listán található *азветлюсь* [azvetliɕ] 'előljáró' már *азъветлюсь* [azvetliɕ]-ként, a *ѣмышны* [jomɨʃpu] 'gyümölcsfa' tétel napjainkban pedig *емышны* [jemiʃ pu] formában szerepel.

Ezeket felül tekintetbe kellett venni az esetleges nyomdahibákat és az ezekből eredő elírásokat is. Ilyen esetekben a tartalmi egyezésre nagyobb mértékben támaszkodva állapítottam meg az adott lexéma előfordulását. Gerdnél az *устылок* [ustɨlɔk] szó jelentése oroszul mint *искусство* [ɪ'skustvə] 'művészet' van megadva, de ebben a formában egyik, a vizsgálat során használt szótárban vagy korpuszban sem található meg. Ugyanakkor, ha a jelentés oldaláról közelítjük meg a kérdést, a legtöbb műben az *искусство, мастерство, умение* [ɪ'skustvə], [mäs'tir'stvo], [u'mjen'ɨɕə] 'művészet, ügyesség, képesség' udmurt nyelvű megfelelőjeként az *устолык* [ustolɨk] szó jelenik meg, a probléma tehát a kijelölt betűk felcseréléséből adódott.

4. A használt szótárak és korpuszok

A szavak kategorizálása után a szókincsben bekövetkező változások követése különböző időszakokban kiadott szótárak, korpuszok segítségével történt, egy kvantitatív vizsgálat keretein belül. Annak érdekében, hogy a lehető legteljesebb képet kapjam az elemek előfordulásáról, négy szótárat és három korpuszt vettem alapul, melyek az alábbiakban kerülnek részletesebb ismertetésre.

A használt szótárak megjelenési idejüket tekintve főként a szólista publikálását követő megközelítőleg tíz évet, valamint a kétezres évek elejét fedik le, így egyértelműen látszik, hogy milyen hatása volt a szólistának kezdetben, majd hogy az évek múlásával ez a hatás mennyiben változott. Mind a négy mű általános szótár, hogy tartalmuk ilyen szempontú eltérése ne befolyásolhassa az eredményeket. A legelső, *Udmurt szótár* [Удмурт кылюкам] (BORISZOV 1991) T. K. Boriszov szerkesztésében 1932-ben látott napvilágot. Még Kuzebaj Gerd életében, a nemzeti mozgalom lendületében készült, melynek nem sokkal megjelente után vége szakadt. Az udmurt mellett a szavak jelentése oroszul van megadva, tizenötezer szócikke nyelvjárási variációkat is tartalmaz. Ezt tíz évvel követi A. Sz. Butolin 1942-es, *Udmurt–orosz szótár* [Русско–удмуртский словарь] (BUTOLIN 1942) című kiadása megközelítőleg húszezer szócikkkel, elnevezése szerinti orosz-udmurt nyelvpárban. Ez a kötet már a sztálini érában, az erős oroszosodás, oroszosítás időszakában (EDYGAROVA 2022: 96–97) jelent meg, mely jelentős hatással volt a szótár állományára. Az udmurt változatok több esetben teljesen hiányoznak, ha mégis helyet kaptak, akkor csak második, harmadik jelentésként megadva, így azt feltételeztem, ebben a kiadványban lesz majd a legkevesebb egyezés. Boriszov és Butolin kötete digitálisan szabadon hozzáférhető az Udmurt Köztársaság Nemzeti Elektronikus Könyvtárának honlapján (<https://elibrary.unatlib.ru/>) keresztül. Az oldal beépített gépi keresőprogrammal rendelkezik, így legtöbbször ennek segítségével dolgoztam, amennyiben erre valamilyen oknál fogva nem volt lehetőség, úgy a művekben kézi keresést végeztem.

Az időben hozzánk közelebb álló szótárak közül az egyik Kozmács István *Udmurt–magyar szótára* (KOZMÁCS 2002), mely 2002-ben jelent meg, a négy kötet közül a legkevesebb, tizenkétezer szócikkkel. Ezt követi hat évvel később a leterjedelmesebb, ötvenezer szócikkkel rendelkező kiadvány, az *Udmurt–orosz szótár* [Удмурт–ӹч кылюкам] (KIRILLOVA 2008) L. J. Kirillova főszerkesztői munkájában, paramétereiből fakadóan várható, hogy ezutóbbi kötetben fordul majd elő a legtöbb találat. Kozmács és Kirillova egyaránt használják Boriszov munkáját, mint forrás, illetve ezen szótárakban a vizsgált tételek közül néhány nyelvújítási jelöléssel van ellátva. Eszerint bizonyos szavak még közel száz évvel megalkotásuk után is újnak érződhetnek a szótárak alkotói, lektorai számára. Kozmács a szótár előszavában (2000: 8) ki is tér rá, hogy a kiadvány jelentős mennyiségű újonnan alkotott szót tartalmaz, hiszen ezek ismerete nélkül napjaink sajtóanyagai nehezen lennének olvashatóak, de a Kirillova-féle kötet bevezetőjében is megjegyzi, hogy a szerkesztők tudatosan kezelték a neologizmusok megjelenését. Ez utóbbi két szótár fizikai példánya állt rendelkezésemre, azokban manuálisan keresve végeztem el a vizsgálatot.

A szótárakkal való összevetést kiegészítendő korpusz alapú elemzést is végeztem, célzott keresésekkel felmérve az egyes szavak előfordulását. A használt korpuszok, az *Udmurt Corpora* fő (ARKHANGELSKIY – MEDVEDEVA 2014) és közösségi média korpusza (ARKHANGELSKIY 2018), valamint *Az udmurt nyelv nemzeti korpusza* [Национальный корпус удмуртского языка] (BEZENOVA 2019). Az *Udmurt Corpora* fő korpuszának, a *Main corpus of literary Udmurt*-nak több mint 90 százalékát kortárs sajtóanyagok teszik ki, ezen túl blogbejegyzéseket, Wikipédia oldalak szövegeit, valamint az Újszövetség udmurt fordítását foglalja magában. A *Corpus of Udmurt-language social media* alkorpusz, mint a neve is mutatja, nyilvánosan elérhető közösségi médiás bejegyzéseket és hozzászólásokat tartalmaz, melyek Vkontakte (Oroszországban népszerű, Facebookhoz hasonló közösségi oldal) felhasználóktól származnak. Az udmurt nyelv nemzeti korpuszának szöveganyagát szépirodalmi és tudományos szövegek, különböző folyóiratokban megjelent publikációk adják. Fontos kiemelni, hogy a vizsgálat során a korpuszokból kizártam azokat a találatokat, melyek Gerd szövegében vagy tőle való idézetekben fordultak volna elő, hogy így ne kapjak hamis eredményeket. Mindkét korpusz elérhető az interneten keresztül, valamint saját keresőmotorral rendelkezik, így ezeket használtam a munka során.

5. A szóalkotási stratégiák kérdése

A kutatás ezen részének központjában a Kuzebaj Gerd által publikált listán szereplő elemek szóalkotás módja szerinti elemzése áll. Kezdeti lépésként, mint az a szójegyzék bemutatásakor megtörtént, szükséges volt felmérni, az egyes tételek valóban szavak-e, vagy olyan jelzős, illetve birtokos szerkezetek, melyek a szerző szándéka szerint a használat során lexikalizálódhatnak. Ezt követően *Az udmurt nyelv morfológiája* [Удмурт кыллэн кылкабтодосэз] (TYIMERHANOVA 2011) segítségével került megállapításra, a tényleges szavak milyen stratégiával lettek megalkotva. A lista tartalmának ismertetése során írtak szerint a három legbővebb kategóriát, az összetett szavakat, a képzett szavakat, valamint az összetételt és képzőt is tartalmazó elemeket vettem össze a szótárak és korpuszok anyagával, melyek eredményeit a következőkben megjelenési idő szerint haladva közlöm.

Így az első, Boriszov által szerkesztett szótárban a 205 tételből 66 egyezést találtam, melyek közül 33 összetett szó, 28 derivált alak, öt esetben pedig vegyes stratégia figyelhető meg. Mivel mindössze négy év telt el a szótár és a lista publikálása között, feltételezhető lett volna, hogy az összevetés kevés találatot hoz, hiszen a nyelvi változások léptékéhez viszonyítva

csak rövid idő állt rendelkezésre a lexémák elterjedéséhez. Magyarázat lehet az ellentmondás feloldására, hogy Gerd egyes szavakat már jóval előbb publikált (vö. GERD 1924, 1926), valamint szépirodalmi alkotásaiban is használta őket, így ez is elősegíthette ismertté válásukat.

A tíz évvel később kiadott, Butolin féle szótár 47 egyezés hozott, közülük 20 összetétel, 24 képzett szó, három alkalommal mindkét módszer alkalmazása került. Ahogy azt a szótárak bemutatása során is írtam, az egyes szócikkeken nagyon erős orosz hatás érezhető, tehát fenti feltételezésem, miszerint összességében itt lesz a legkevesebb találat – mint majd az összefoglalásban is látszani fog – beigazolódott.

Kozmács szótára 2002-ből származik, tehát megközelítőleg hetven évvel a szavak publikálás után jelent meg. Ez az intervallum már elég nagy léptékű lehet ahhoz, hogy a mesterségesen létrehozott szavak a nyelv részévé váljanak, így 78 elem a 205-ből szerepel is a kötetben. Az elemek megoszlása a következők szerint 38 szóösszetétel, 32 képzett és nyolc mindkét stratégiát alkalmazó tétel. A Kirillova szerkesztésében kiadott, legnagyobb terjedelmű és legfrissebb szótárban 122, Gerd szavaival egyező elemet találtam. Közülük 60 összetett, 50 deriváció segítségével létrehozott, valamint 12 egyszerre összetett és képzett szó is. Hipotézisem, miszerint itt lesz a legtöbb egyezés a nagy számú szócikk miatt, ez alapján igazolást nyert.

A korpuszokra áttérve, elsőként a főként kortárs írott médiában publikált anyagokat felölelő *Main corpus of literary Udmurt* adatait vizsgálva, ott 102 megfelelés, 53 összetétel, 43 képzett, illetve hat vegyes szó található. Kozmács szótárának előszavára alapozva, miszerint a modern udmurt sajtó neologizmusokban gazdag, nem lehet meglepő, hogy a keresett szavak több mint fele szerepel az adatbázisban. Az *Udmurt Corpora* alkorpuszának, a *Corpus of Udmurt-language social média*-nak, közösségi médiás bejegyzéseket tartalmazó adatai közt 91 egyezés fordult elő, ebből 44 szóösszetétel, 41 derivált, hat esetben pedig mindkét stratégia jelen van. Legvégül *Az udmurt nyelv nemzeti korpuszában* összesen 116, felosztva 61 összetett, 46 képzett és kilenc vegyes találat adódott.

A fentieket látva úgy tűnhet, hogy a szóösszetételek váltak nagyobb számban az udmurt nyelv részévé az eltelt időben. Ugyanakkor annak érdekében, hogy reális adatokat kapjunk, az egyes típusok előfordulásának számait az eredeti publikációban található arányokhoz szükséges viszonyítani. Eszerint a lista 116 összetett szavából például Boriszov szótárában 33 található meg, ami két tizedesjegyre kerekítve 28,45 százalékot jelent. Ezzel szemben hiába van látszólag kevesebb, 28 derivált alak, az az eredeti 62 tétellel számolva magasabb, 45,16 százalékos arányt

ad. Ezt a számítási modellt követve kerültek megadásra a további eredmények is, melyek az alábbi táblázatokban a szerkesztők nevével, illetve a korpuszok elnevezésével szerepelnek. Az „összesen” jelölésű sorban a teljes vizsgált 205 elem és a három különböző módszer összesítésének aránya látható.

Együttesen áttekintve az adatokat (2. és 3. táblázat), egyértelmű minta rajzolódik ki az eredményekről. A lista tételei közül a deriváció segítségével létrehozott szavak minden áttekintett kiadvány esetén nagyobb arányban maradtak fenn, így arra következtethetünk, hogy a képzés hatékonyabb stratégia lehet az összetételnél és a vegyes módon létrehozott szavaknál is. Ezt követi az összetétel, mely bár több esetben csak néhány százalékkal, de a derivációhoz hasonlóan minden esetben megelőzi a vegyes stratégiával létrehozott szavakat Gerd 1928-as publikációja alapján.

	Boriszov	Butolin	Kozmács	Kirillova
összetétel	28,45%	17,24%	32,76%	51,72%
képzés	45,16%	38,7%	51,61%	80,64%
vegyes	18,51%	11,11%	29,62%	44,44%
összesen	32,2%	22,93%	38,05%	59,51%

2. táblázat: A szóalkotási stratégiák előfordulása a szótárakban, százalékos arányban az eredeti lista összetételéhez képest.

	Nemzeti korpusz	Literary Corpus	Social Media Corpus
összetétel	52,59%	45,69%	37,93%
képzés	74,19%	69,35%	66,12%
vegyes	33,33%	22,22%	22,22%
összesen	56,59%	49,75%	44,39%

3. táblázat: A szóalkotási stratégiák előfordulása a korpuszokban, százalékos arányban az eredeti lista összetételéhez képest.

összetétel	116 db	46,93%
képzés	62 db	25,1%
vegyes	27 db	10,93%

4. táblázat: Az eredeti lista arányai

6. A szófajok kérdése

A különböző szófajokat a neologizmusok létrehozása során valószínűleg a szóalkotási stratégiáknál kevésbé lehet szem előtt tartani, hiszen az egyes jelenségek adott módon magukban hordozzák a megnevezendő dologhoz szükséges szófajt. Így cselekvésekre, történésekre feltételezhetően inkább igéket, tulajdonságokra inkább mellézneveket, statikus elemekre vagy fogalmakra viszont inkább főneveket kézenfekvőbb létrehozni. Mindazonáltal fontos aspektust adhat a listán szereplő tételek ilyen szempontú vizsgálata is.

Áttekintve a szófajok előfordulásának arányait, képet kaphatunk arról, melyek közülük a legprominensebbek, részletekbe menően pedig feltérképezhetők az összetételek tagjai, valamint a szóképzések iránya is. A korábbi részekben már körülhatárolt 205 lexémával dolgozva a következő számadatok állapíthatóak meg: Gerd listáján megtalálható 189 főnév, hét ige, hat melléknév, kettő határozószó és egy partikula. Mivel dolgozatomban elsősorban a mai nyelvhasználatra vonatkozóan szeretnék következtetéseket levonni, amennyiben egy tétel csak Boriszov 1932-es vagy Butolin 1942-es szótárában volt jelen, azokat nem vettem figyelembe a találatok számba vétele során. Ennek értelmében a főnevek közül 134, az igék közül hat, a melléznevekből és a határozószókból az összes szerepel az áttekintett kiadványokban, az egyetlen partikula, a *кеpem* [ke:rem] 'kérem, tessék, szívesen' viszont nem.

Mivel a főnevek túlnyomó többségben vannak, ez nem teszi lehetővé, hogy reális arányokat állapítsak meg az egyes szófajok „sikerességét” illetően, ugyanakkor a szóalkotási módokat is figyelembe véve különböző alkategóriák hozhatók létre. Az összetett főneveket tekintve, azok leggyakrabban két vagy három főnévi tagból állnak, csak néhány esetben áll melléknév a főnév mellett. Ezek többnyire színnevek, például fekete a *сьодкуака* [ɕɔdkuaka] 'vetési varjú' *сьод* [ɕɔd] előtagjaként. Az egyetlen összetett ige a *чильпыраны* [tɕiɫpɪrɐni] 'ragyog, csillog', a fényességet jelző, hangulatfestő *чиль* [tɕiɫ] és a *пыраны* [pɪrɐni] 'kimenni' jelentésű igéből áll. Az összetételhez tartozik még két határozószó is, a határozói igenévből és ablatívuszban lévő névszóból álló, 'hirtelen, váratlanul' jelentésű *шөдтэк-шорысь* [ʃɔdtek ʃɔriɕ] (*шөдтэк* [ʃɔdtek] 'nem érezve' + *шор* [ʃɔr] 'közép'), valamint az *огкылысь* [ɔgkɪɫɕ] 'egyetértve, közösen', melyben az 'egy' jelentésű számnév rövid alakja és szintén egy ablatívuszban lévő főnév, a *кыл* [kɪɫ] 'szó, nyelv' található.

A derivált alakokra áttérve, a főnevek közel fele igéből képzett, a második legbővebb csoportot pedig a főnév > főnév irányú képzések adják. Ezen felül előfordulnak melléknévi alaptagok is, melyek általában a magyar -ság/-ség képzőnek megfeleltethető -лык [ɫɪk]

szuffixum segítségével adnak főneveket, így a *ваишкала* [vaʃkala] 'ősi, régi' jelentésű szóból Gerd a *ваишкалалык* [vaʃkalaɫɨk] 'ősiség, őskor' elemet hozta létre. A képzett melléknevek leggyakrabban főnevekből alakultak, ezekre a fejezet végén szerepelnek elemzett példák (*дано* és *дантэм*), de egy igei, illetve egy melléknévi alaptagra visszavezethető elem is megtalálható a listán. Előbbi a *тодонлыко* [todonɫiko] 'tudományos', a *тодыны* [todɨni] 'tudni' igéből, utóbbi a *пущтрес* [puʃtres] 'dús' jelentésű szó. Itt szerepel végül a *кеерем* [ke:rem] partikula is, mely, mint már a 3.2. részben elemeztem, igéből lett megalkotva.

A képzést és összetételt is mutató főnevek esetén azok az elemek vannak legtöbben, melyekben igék és főnevek is szerepelnek, de előfordulnak csak főneveket, mellékneveket és főneveket, valamint mindhármat alkalmazó lexémák is.

A következő táblázatban (5.) tehát összefoglalva láthatóak a listán előforduló szófajok, azok szóalkotás szerinti bontása, valamint minden második oszlopban az, hogy közülük mennyi található meg legalább egy vizsgált műben a korábbiakban ismertetett kritériumok szerint. Eszerint például a 113 összetett főnév közül 78 fordult elő valamely kiadványban, a 49 képzett főnév közül pedig 43.

	főnév		melléknév		ige		partikula		határozószó	
összetett	113	78			1	1			2	2
képzett	49	43	6	6	6	5	1	0		
vegyes	27	13								
összesen	189	134	6	6	7	6	1	0	2	2

5. táblázat: A listán megtalálható szófajok és előfordulásuk az áttekintett művekben, összesítve.

Ahogy a fejezet kezdetén is írtam, a szófajok eredendően nem képviselhetnek olyan aspektust jövőbeni neologizmusok létrehozásának tekintetében, mint például a szóalkotási stratégiák, ugyanakkor a lehetséges mintázatok minél több szempontból való feltérképezése érdekében szükséges volt ezt a megközelítést is szem előtt tartani a vizsgálat során. Amennyiben mégis meghatároznánk egy potenciális új szó szófajt illető jellemzőit, úgy az elsősorban igéből vagy főnévből képzett főnév, ezen túl két főnév összetétele lehetne a Kuzebaj Gerd által publikált lista statisztikai adata alapján.

Végezetül ezt kiegészítendő, az udmurt nyelv szabályai lehetővé teszik a FŐNÉV > IGE vagy FŐNÉV > MELLÉKNÉV irányú szófajváltásokat, így ha elsőként főneveket is hoznak létre, különböző szuffixumok segítségével azokból ige, melléknév képezhető. Igeképző az *-аны* [ani]

/ -яны [jani], mellyel például a чорыг [teorig] 'hal' szóból a чорыганы [teorigani] 'horgászni, halászni' alkotható meg, de ilyen a listán szereplő кыльяны [kiɭjani] 'szavazni', a кыл [kiɭ] 'szó, nyelv' lexémából (TARAKANOV 2011: 247–250). Melléknévképző lehet például az -о [o] / -э [jo], amelyek valamilyen tulajdonsággal rendelkezést fejeznek ki, így a дан [dan] 'tisztesség, becsület' szóból képezhető a listán is szereplő дано [dano] 'tisztességes, tiszteletreméltó', valamint az ennek ellentétét kifejező дантэм [dantem] 'tisztességtelen' a -тэм [tem] szuffixum segítségével (JEFREMOV 2011: 81–83).

7. A szavak szemantikájának kérdése

A szemantika problémájának vizsgálata sem adhat explicit módszereket és sémákat jelenkori neologizmusok létrehozására, hasonló okokból, mint a szófajok esetén. Mindazonáltal követhetővé teszi azon lexikai csoportok alakulását, amelyekben valamilyen hiány lép fel, így képet adva a nyelvi változásokról.

A Kuzebaj Gerd által publikált szólista elemzésének harmadik fő szempontja így tehát a szemantikai faktor vizsgálata, melyhez mindenekelőtt szükséges volt különböző jelentésköröket meghatározni a lista tételei alapján. Ezesetben is a szólista bemutatásakor meghatározott a 205 elemet áttekintve hat csoportot hoztam létre, melyek a következők: 1) *tudomány és művelődés*, 2) *mindennapi élet*, 3) *közélet, közigazgatás és politika*, 4) *természet*, 5) *hadászat, fegyveres konfliktus*, 6) *elvont fogalom*.

A következőkben ismertetett eredményeket az előző fejezetben is alkalmazott kritériumokat szem előtt tartva állapítottam meg, miszerint, ha csak Boriszov vagy Butolin művében volt találat, azokat nem vettem számításba. A legbővebb csoport a *tudomány és művelődés* lett 91 tétellel, melyből 63 található meg a nyelvben napjainkban is. Hogy az ebbe a jelentéskörbe tartozó szavakból van a legtöbb, világosan mutatja egyrészt Gerd figyelmének fókuszát, másrészt azt is, hogy milyen mértékű lexikai űrt volt szükséges kitölteni az ekkor tevékenykedni kezdő értelmiségi kör számára. Ebbe a kategóriába sorolódnak az írásbeliséghez, irodalomhoz, egzakt természettudományokhoz, illetve néprajzhoz köthető szavak, mint például a кылбурчи [kiɭburçi] 'költő', a мурдала [murdaɭa] 'mélység' vagy maga a калыктодон [kaliktodon] 'néprajz' jelentésű elem.

Ezt követi a *mindennapi élet* kategória, mely 53 lexémát tartalmaz, 35 jelenlegi előfordulással. Az ide került tételek nem alkotnak olyan értelemben szigorúan homogén

csoportot, mint a *tudomány és művelődés* vagy a *közélet, közigazgatás és politika*, ugyanakkor egyesítő tényező, hogy használati tárgyakat, emberi tulajdonságokat, életeseményekhez köthető fogalmakat neveznek meg. Ezek szerint ebben a kategóriában találhatóak meg a *кыткет* [kitket] 'hám, lószerszám', *кылнулдӱсь* [kiľnuľdie] 'pletykás' és *ӱырдон* [jirdon] 'hozomány' jelentésű szavak. Ide soroltam továbbá a korábbi részekben már bővebben elemzett *кезем* [ke:rem] 'kérem, tessék, szívesen' tételt is, mint az emberek közti kommunikáció egyik alapelemének szánt lexémát.

A *közélet, közigazgatás és politika* kategóriába 23 elemet soroltam, melyek közül 16 található meg ma is az udmurt nyelvben. Az *Удмуртлыз* [Udmurtľig] 'Udmurtia' – mint a terület közigazgatási elnevezése – tétel csak Boriszov szótárába került be, így azt a fentiek szerint kizártam az előfordulások közül. Ugyanakkor ide kerültek a szovjet politikai retorikához és az államisághoz köthető fogalmak, valamint az intézményeket, a jogi terminusokat és a vezetői tisztségeket jelölő szavak is, mint a *калык-уж* [kaľik uż] 'népi ügy, a nép ügye', a *кунгож* [kungoż] 'államhatár', a *калык суд* [kaľik sud] 'népbíróság', a *ӱыр-уж* [jir uż] 'büntetőügy', illetve az *азветӱсь* [azvetľie] 'előljáró'.

A *természet* fogalmi körébe főként a vízhez, vízi élővilághoz kapcsolódó tételek kerültek, valamint növény- és állatnevek. Ilyenek a *вутылобурдо* [vutiľoburdo] 'vízimadár', a *лызсяська* [ľizsjačka] 'búzavirág' és a *куартӱ* [kuartej] 'levéltetű', de magától értetődően az *инкуазь* [inkuaz] 'természet' jelentésű szó is ide tartozik. Ebben a kategóriában a listáról 18 elem található, melyek közül 16 a ma beszélt nyelvnek is része.

Ezt követi a *hadászat, fegyveres konfliktus* 16 előfordulással, tíz tétel ezekből napjainkban is része a nyelvnek. Viszonylag szűk fogalomkör, ugyanakkor úgy vélem, a lista megjelenésének idejéhez korban közel zajló első világháború és az Orosz Birodalomból a Szovjetunióba való átmenet során kirobbant forradalmak indokoltá teszik a téma külön kezelését. A fenti események meg is jelennek a szavak között: *горд арми* [gord armi] 'Vörös Hadsereg', *граждан ож* [grazdan oż] 'polgárháború', *ӱжӱськон* [dżutikon] 'felkelés' és *ожтӱрлык* [ożtirlık] 'fegyver, harci felszerelés'.

Az utolsó kategória az *elvont fogalom*. Az ide tartozó szavakból Gerd listáján az áttekintett típusok között hét szerepel, öt jelenlegi előfordulással. Ezek a *mindennapi élet* kategória tagjainál kevésbé megfogható jelentésűek, a többi korábban felsorolt csoport elemeihez pedig értelmük miatt csak problémásan lennének sorolhatóak. Így ide kerültek

többek közt az *азъланлык* [azlanlık] 'jövő' és *иньӧс* [ijnɔs] 'égi ajtó' – mint a túlvilág bejárata – jelentésű szavak.

Jelentéskör	Összesen	Előfordulás	Arány
<i>tudomány és művelődés</i>	92	64	69,56%
<i>mindennapi élet</i>	53	35	66,03%
<i>közélet, közigazgatás és politika</i>	23	16	69,56%
<i>természet</i>	18	16	88,88%
<i>hadászat, fegyveres konfliktus</i>	16	10	62,5%
<i>elvont fogalom</i>	7	5	74,42%

6. táblázat: A jelentéskörök megoszlása és a mai udmurt nyelvben is megtalálható tételek százalékos aránya

A fentiek (6. táblázat) alapján is látszik, hogy a legkiugróbb százalékos aránnyal a *természet* kategóriája rendelkezik, ezt követi az *elvont fogalom*, majd egyenlő arányban a *közélet, közigazgatás és politika*, valamint a *tudomány és művelődés*. Végül a legkisebb százalékban a nyelvbe épülő szavak kategóriái, a *mindennapi élet*, illetve a *hadászat, fegyveres konfliktus* sem kerültek hatvan százalék alá, mely jól mutatja Kuzebaj Gerd sikerességét. Valóban képes volt felismerni azokat a területeket, ahol igény támadt a lexikon bővítésére, megújítására, hatása napjainkban is megmutatkozik.

A fogalomköröket illető, kezdeti kutatási kérdésekre ugyanakkor az a válasz állapítható meg, hogy a szavak szemantikája nem befolyásolja jelentős mértékben azok esélyeit arra, hogy a szókincs részévé váljanak. Az eddig felállított tendenciához ugyanakkor hozzátehető, hogy Gerd listája alapján egy potenciálisan létrehozásra kerülő udmurt neologizmus képzett főnév, mely a százalékokban megmutatkozó sikeresség alapján a *természet*, a lista összetétele szerint pedig a *tudomány és művelődés* kategória tagja lehet. Ezt megfordítva ugyanakkor lehetséges, hogy inkább azon kategóriák új szavai működnek jobban, melyek a legalacsonyabb százalékokat érték el, hiszen ott maradt még tér további bővítésre. Végeredményben a kérdés árnyalt megoldásához szükséges napjaink beszélőinek bevonása is, melyre a következő fejezetben kerül sor.

8. Attitűdvizsgálat kérdőív segítségével

Az jelenlegihez is hasonló kutatások esetén elengedhetetlen tekintetbe venni a nyelv beszélői által képviselt faktort. A nyelvhasználók tudatossága és attitűdje meghatározó szempont bármilyen nyelvtervezési folyamatban, így a neologizmusok megalkotásában és

elterjesztésében is. Ennek vizsgálatára egy olyan kérdőívet állítottam össze, mely egyszerre kívánja felmérni az új szavakhoz, valamint az orosz átvételekhez való általános hozzáállást, továbbá azt, hogy a modern beszélők rendelkeznek-e ismeretekkel Kuzebaj Gerd nyelvújítás terén végzett tevékenységéről.

A kérdéssor felépítését tekintve három szekcióra oszlik. Az első részében demográfiai és nyelvhasználatot illető adatokat gyűjtöttem, a másodikban áttértem az udmurt nyelven való kommunikáció esetleges nehézségeire, a beszélők az orosz nyelv hatásáról, továbbá a neologizmusok megjelenéséről alkotott véleményére, a harmadik részben pedig Kuzebaj Gerd, valamint a kitöltők saját szóalkotásairól – amennyiben voltak ilyenek – szerepeltek kérdések. Alkérdesekkel együtt összesen 25, pontokba szedve 22 kérdést tettem fel. A legtöbb feleletválasztós formátumú, de abban az esetben, ha a résztvevő egyik válasszal sem értett egyet, volt lehetősége saját gondolatai megfogalmazására is. Amennyiben ezen gondolatokat idézem a dolgozat folyamán, azok teljes egészükben olyan nyelven, helyesírással és stílusban szerepelnek, ahogy azt az adatközlők megadták, melyet a magyar fordításban is igyekeztem – a lehetőségekhez mérten – visszaadni. A kérdőív és a válaszlehetőségek sorba szedve, teljes terjedelmükben a mellékletben olvashatóak.

A kérdőívet online formában, Yandex Forms szolgáltatáson keresztül, konzulensem segítségével terjesztettem. A kérdések elsőként udmurt, majd orosz nyelven szerepeltek, így szélesítve a kitöltők lehetséges körét, hiszen a nyelvhasználati helyzet miatt elképzelhető, hogy a kizárólag udmurt nyelvű formátum korlátozta volna a válaszadók egy részének véleménynyilvánítását. Ezt alátámasztja a legutolsó kérdésre (22) *Inkább milyen nyelven töltötte ki a kérdőívet?* adott válaszok aránya is: 80 fő inkább az udmurt, ugyanakkor 24 fő inkább az orosz nyelvet választotta. Az összesen 106 visszaküldött kérdőív közül kettő teljesen üresen érkezett, hét esetben pedig csak bizonyos kérdésekre adott választ a kitöltő, így a következtetések levonása 99-104 fő adatai alapján történt.

Az adatközlők túlnyomó részt aktív használói a nyelvnek, hiszen a (8) *Milyen gyakran használja az udmurt nyelvet?* kérdésre 73,8 százalékuk a *(Majdnem) minden nap.* opciót választotta. Anyanyelvüket illetően 68 fő udmurt, 5 fő orosz, míg 30 fő udmurt-orosz kétnyelvűnek vallotta magát. Ezzel együtt meg kell jegyezni, hogy valószínűleg a kétnyelvűség dominál, a legutóbbi népszámlálás eredményei alapján az udmurtok 98,97%-a beszél orosz nyelven (AZ ÁLLAMI STATISZTIKAI HIVATAL SZÖVETSÉGI SZOLGÁLATA 2022).

8.1. Demográfiai adatok

Az életkort, szűkebb és tágabb értelemben vett lakóhelyet célzó kérdésekre annak felmérésére volt szükség, hogy az ezek mentén kialakuló csoportok, például a különböző generációk, illetve a városban, faluban, esetleg külföldön élők körében felfedezhető eltérő álláspont megmutatkozzon.

Az összességében 16 és 78 év közti kitöltők korcsoportok szerinti megoszlását áttekintve (7. táblázat) látható, hogy bár a fiatal felnőttek és a középkorúak aránya a legmagasabb, a különböző generációk kellő mértékben reprezentálva vannak a kutatásban. A legidősebb korosztályt illetően, mivel hetven év felett csak egy válaszadó volt, az ő adatait is a legutolsó csoportba soroltam.

Életkor	16-20 év	21-30 év	31-40 év	41-50 év	51-60 év	61-78 év
Fő	9	23	37	16	9	9

7. táblázat: Az adatközlők korcsoport szerinti megoszlása

A lakóhelyet illető kérdések egyrészt születési helyre, majd lakóhelyre irányultak, valamint arra, hogy városban vagy falun töltött több időt a válaszadó. A különböző életterek különböző nyelvhasználatra adhatnak lehetőséget, így a más-más környezetből érkező kitöltők véleménye is eltérő lehet akár a neologizmusokról, akár az orosz átvételek használatáról. A (3) *Hol született?* kérdésre a résztvevők 92,2 százaléka, azaz 95 fő Udmurtiában, míg 7,8 százalék, tehát nyolc fő az Oroszországban, de nem Udmurtiában választ adta. Az ezt követő (4) *Hol él?* kérdés alapján pedig elmondható, hogy 77 fő Udmurtiában, mely a válaszok 74,8 százaléka, 18 fő, azaz 17,5% Oroszországban, de nem Udmurtiában, továbbá 8 fő, vagy 7,8% valamely más országban lakik. A (4.1) *Hol töltött több időt?* 103 válaszadója közül 83 fő, tehát 80,6 százalékuk városban, 20 fő, vagyis 19,4% viszont inkább faluban.

8.2. A korosztályok véleménymegoszlása

A fent ismertetett statisztikai adatok tükrében részletesebben bemutatom az egyes generációk válaszai alapján levonható következtetéseket. Az egyértelműség érdekében fontos megjegyezni, hogy a következőkben többször előforduló kétnyelvűség kifejezés alatt a fentiek szerint mindig udmurt-orosz kétnyelvűség értendő.

A legfiatalabb, 16 és 20 év közti korosztályt tekintve az anyanyelv és az udmurt nyelvtudás vegyes képet mutat, négy fő udmurt, három orosz és egy kétnyelvű, ugyan így eltérő az orosz szavak udmurt beszédben való használatának megítélése is, ugyanakkor a többi korcsoporthoz viszonyítva itt a legnagyobb az udmurt-orosz kevert nyelvhasználat elfogadottsága. Négyen úgy tapasztalták, előfordul, hogy nehezen fejezik ki magukat udmurtul, további négy fő nem érez nehézségeket. Ezzel összhangban a neologizmusokat illetően is megoszlóak a válaszok, öt fő szerint ugyan van szükség új udmurt szavakra, de előfordul, hogy ha találkoznak velük, azokat nevetségesnek vagy furcsának találják.

A 21-30 év közöttiek inkább udmurt anyanyelvűek – 13 fő, de a kétnyelvűség is gyakori a válaszok közt kilenc fővel, ezen felül ketten az oroszot adták meg anyanyelvükként. Saját megítélésük szerint a csoport tagjai többnyire jól beszélnek udmurtul és a 23 válaszadóból 15 úgy gondolja, van szükség neologizmusokra és ha új szavakkal találkoznak, inkább pozitívan értékeli. Az orosz szavak használatát illetően tíz fő helyesnek vagy természetesnek találja, hatan semlegesek, míg heten nem tartják helyesnek, ugyanakkor elfogadják azokat.

A 31 és 40 év közöttiek csoportja a legbővebb, közülük 25 fő udmurt anyanyelvű, 12 kétnyelvű. Az előző korosztályhoz hasonlóan többségük jó nyelvtudással rendelkezik. Több mint felük (22 fő) esetén fordul elő, hogy nem mindig tudják kifejezni magukat udmurt nyelven, valamivel nagyobb arányban (25 fő) tartják szükségesnek neologizmusok létrehozását, ugyanakkor a róluk alkotott véleményük megoszló, egyszerre értékeli jó dolognak, de szokatlannak, nevetségesnek is. Az orosz szavak udmurt beszéd során történő használatát hét fő tartja természetesnek, tizenhárman semlegesek, újabb 13 fő véleménye szerint nem helyes, de máshogy beszélni nem lehet.

A középkorú 41-50 évesek szintén többségében – 12 fő – udmurt anyanyelvűek, négyen pedig kétnyelvűek. Nyelvtudásuk ennek értelmében többnyire magas szintű, azonban 11 fő tapasztal nehézségeket, ha udmurt nyelven kell kifejeznie a gondolatait. Szintén 11 fő véli úgy, hogy szükség van új udmurt szavakra, melyek megítélése túlnyomó részt pozitív. Az udmurt-orosz kevert nyelvhasználatot inkább helytelennek tartják, két fő nem is fogadja el, ha valaki így beszél.

Az idősebb generációba tartozó 51 és 60 év közöttiek a fenti csoportokhoz hasonlóan jellemzően udmurt anyanyelvűek, erős nyelvtudással rendelkeznek. Kicsit több, mint felük, 5 fő esetén fordul elő, hogy nehézséget okoz, ha udmurt nyelven kell megfogalmazniuk gondolataikat bizonyos témákban. Ezzel összhangban heten vélik úgy, hogy lenne igény a

neologizmusokra, melyeket többnyire érhetőnek, jónak tartanak. Ha valaki udmurt és orosz szavakat használ vegyesen, inkább semleges vagy negatív véleménnyel vannak róla, de elfogadják ezt a beszédstílust.

A legidősebb korcsoport a 61 és 78 közöttieké. Öt fő udmurt anyanyelvű, négy kétnyelvű, megítélésük szerint mindannyian nagyon jól beszélik az udmurtot. Csak két fő érzi, hogy gondot okoz számára udmurt nyelven kifejeznie magát, heten nem tapasztalnak ilyen nehézséget. Annak ellenére, hogy egyedül ebben a korosztályban fordított az arány, szintén heten mégis egyetértenek azzal, hogy van szükség új szavakra, melyekről, ha találkoznak velük, többnyire pozitívan vélekednek. Az orosz szavak felbukkanását helytelennek tartják, de nem utasítják el.

Korosztály	Fő	Kifejezésbeli nehézség			Orosz szavak használatának megítélése				
		van	nincs	nt/nv	pozitív	negatív	semleges	nt/nv	más
16-20 év	9	4	4	1	4	2	3		
21-30 év	23	13	9	1	10	7	6		
31-40 év	37	22	13	2	8	13	13	1	2
41-50 év	16	11	4	1	3	8	3	1	1
51-60 év	9	5	2	2	1	3	3	2	
61-78 év	9	2	7		3	5	1		
Összesen	103	57	39	7	29	38	29	4	3

8. táblázat: A kifejezésbeli nehézség és az orosz szavak használatának megítélése korosztályos bontásban

Korosztály	Fő	Új szavak szükségessége			Új szavak megítélése*	
		igen	nem	nt/nv	pozitív	negatív
16-20 év	9	5	3	1	8	3
21-30 év	23	15	4	4	21	9
31-40 év	37	25	6	6	22	20
41-50 év	16	11	1	4	11	2
51-60 év	9	7		2	6	2
61-78 év	9	7	1	1	7	3
Összesen	103	70	15	18	75	39

9. táblázat: Az új szavak szükségessége és azok megítélése korosztályos bontásban

A fenti táblázatokban (8. és 9.) összefoglalva láthatóak a korábban részletesebben ismertetett eredmények. Az *nt/nv* rövidítés a nem tudja/nem válaszol opciót jelöli, a *más* oszlopban az a három fő szerepel, akik nem jelöltek be semmit a válaszopciók közül, de saját szavaikkal megfogalmazták véleményüket. A csillaggal (*) jelölt *Új szavak megítélése* oszlopban pedig az adatok összege azért haladhatja meg a válaszadók számát, mert egyszerre több pozitív, illetve negatív választ is be lehetett jelölni. A pozitív válaszok közé tartozott a *Szerintem jó dolog.* és a *Tetszik.* A negatív válaszok közé pedig a *Szerintem furcsa.* a *Szerintem nevetséges.* és az *Egyáltalán nem tetszik.* Az *Orosz szavak használatának megítélése* résznél a pozitív válaszlehetőségek a *Szerintem máshogy nem lehet, így természetes.* és a *Szerintem így helyes.* A negatív válaszok a *Szerintem nem helyes így beszélni, de mivel máshogy nem lehet, elfogadom.* és a *Szerintem nem helyes, egyáltalán nem fogadom el.* Semleges válasz pedig a *Szerintem se nem helyes, se nem helytelen.* Ezek részletes lebontása a mellékletben olvasható.

8.3. Lakóhely szerinti megoszlás

Áttérve az eltérő lakóhelyből adódó lehetséges különbségekre, elsőként az Udmurtiában, Oroszországban, de nem Udmurtiában, illetve a külföldön lakó kitöltők válaszait hasonlítottam össze. A legtöbb adatközlő, 74,8% Udmurtiában él, 17,5% Oroszországban, de nem az Udmurt Köztársaságban, 7,8 százalékuk pedig külföldön. Mindhárom csoportra jellemző, hogy többségük tapasztal nehézségeket, ha udmurtul akarja kifejezni magát bizonyos témákban, ezzel összhangban nagyobb részük egyet is ért azzal, hogy szükség van neologizmusokra. A (13) *Mi a véleménye arról, ha valaki az udmurt beszéd közben orosz szavakat is használ?* kérdésre adott válaszok egyik esetben sem mutatnak egységes képet. Az Udmurtiában élők legnagyobb számban a *Szerintem nem helyes így beszélni, de mivel máshogy nem lehet, elfogadom.* opciót választották, ugyanakkor többen inkább semlegesek vagy természetesnek tartják azt. Az Oroszországban, de nem Udmurtiában élők közül a legtöbben természetesnek gondolják az ilyen beszédet, ezt követően viszont egyenlő arányban jelennek meg azok, akik szerint nem jó és nem is rossz, valamint azok, akik helytelennek tartják, de elfogadják. A valamilyen más országban lakók szintűgy megegyező arányban vannak neutrális véleménnyel a kérdésben, illetve ítélik helytelennek amellet, hogy elfogadják az orosz szavak használatát. Az új szavakról alkotott benyomásaik a három csoportnak egyaránt többnyire pozitívak, ha neologizmusokkal találkoznak, azokat a szövegkörnyezet alapján érthetőnek találják.

A szűkebb értelemben vett életteret illetően faluban a kitöltők 19,4, városban 80,6 százaléka töltött több időt. Mindkét csoport megegyezik abban, hogy van igény új szavakra, mindazonáltal míg a városiak többnyire tapasztalnak problémákat egyes témákkal kapcsolatban, ha udmurtul kell róla beszélniük, az inkább faluban tartózkodók esetében ez fordítva van. A válaszadók 55 százaléka nem érez nehézséget semmilyen esetben. Az orosz szavak használatának kérdésében a kitöltők követik az eddigi tendenciákat, egyik válaszlehetőség sem szerepel kiugró arányban egyik lakóhellyel kapcsolatban sem. Legnagyobb részük negatív véleménnyel van róla, de elfogadja, ezt követik a semleges nézeteket vallók, majd azok, akik természetesnek tartják. A neologizmusok megjelenését megközelítőleg kétharmad-egyharmad arányban ítélik jónak és tetszetősnek, az eddigieket követve az adatközlők tapasztalatai szerint a legtöbb esetben érthetőek az új szavak.

Összefoglalva tehát, a lakóhely szerint kialakult csoportok hasonló tendenciákat mutatnak, mint a különböző generációkba eső válaszadók, ugyanakkor a korosztályos megoszlás esetén valamivel határozottabb irányok látszanak. Ezzel együtt figyelemre méltó, hogy az inkább faluban időt töltő populáció az egyetlen olyan, amely többségében nem tapasztal nehézségeket az udmurt nyelven való kommunikáció során. Az alábbi táblázatokban (10. és 11.) a korábban (8. és 9. táblázat) ismertetett jelmagyarázat érvényes, mely kiegészül az *Oroszország* jelöléssel, ami alatt az Oroszországban, de nem Udmurtiában élők értendők.

Lakóhely	Fő	Kifejezésbeli nehézség			Orosz szavak használatának megítélése				
		van	nincs	nt/nv	pozitív	negatív	semleges	nt/nv	más
Udmurtia	77	42	31	4	21	30	21	2	3
Oroszország	18	10	7	1	7	5	5	1	
Más ország	8	5	1	2	1	3	3	1	
Összesen	103	57	39	7	29	38	29	4	3
Város	83	50	28	5	24	30	24	3	2
Falu	20	7	11	2	5	8	5	1	1
Összesen	103	57	39	7	29	38	29	4	3

10. táblázat: A kifejezésbeli nehézség és az orosz szavak használatának megítélése lakóhely szerinti bontásban

Lakóhely	Fő	Új szavak szükségessége			Új szavak megítélése*	
		igen	nem	nt/nv	pozitív	negatív
Udmurtia	77	53	14	10	59	26
Oroszország	18	12		6	12	7
Más ország	8	5	1	2	4	6
Összesen	103	70	15	18	75	39
Város	83	57	10	16	63	29
Falu	20	13	5	2	12	10
Összesen	103	70	15	18	75	39

11. táblázat: Az új szavak szükségessége és azok megítélése lakóhely szerinti bontásban

8.4. Nehézséget okozó témakörök

Kuzebaj Gerd listáján már felmértem, hogy milyen fogalmi körökben lehetett szükség neologizmusok megalkotására az 1920-as években, mindazonáltal az idők változásával ezek a témakörök természetükből adódóan is megváltozhatnak. Erre a témára irányult az alábbi két kérdés: (10) *Előfordul-e olyan helyzet, mikor nem tudja kifejezni a gondolatait udmurt nyelven?* illetve (11) *Ha előfordul ilyen helyzet, mikor, milyen témákkal kapcsolatban?*

A (10) számú kérdésre a kitöltők több mint fele, 57,5% válaszolt igennel, 39,4% nemmel, 3% nem tudja vagy nem válaszol, a (11) kérdésre pedig a hatvan válaszadóból 54 fő nevezett meg valamilyen konkrét témakört. Ezek közül a leggyakrabban a *tudomány*, valamint a *politika* és a *közélet* fordult elő húsz, illetve 17 említéssel, ezt követően az *informatika* és *modern technológia* szerepelt, de a *gazdaság*, a *filozófia*, a *művészet* a *jog* és a *szexualitás* is felmerült. Visszaülva a Gerd által publikált lista témaköreire, az ott megállapított tendencia közel száz év után is tartja magát. Erre természetes magyarázat lehet magának a tudománynak a fejlődése, mely kibővülve az informatika egyre gyorsabban változó területével folyamatos lemaradást okoz a szókincs számára. A politika és közélet ugyanakkor kevésbé várt témakör tekintetbe véve Sztjepanova (2018) értekezését, melyben több alcsoportra felosztva közöl számos ide kapcsolódó terminust. A fogalomterület mindazonáltal nem problémamentes, hiszen előfordul, hogy ugyanabban a jelentésben kettő, három vagy akár még több szó szerepel, amely megnehezíti azok elterjedését. Ilyen például a 'nemzet', melyre a *йӧс* [jɔc], *йӧскалык* [jɔckaɫɪk], *калыквыжы* [kaɫɪk vɨʒɨ], *меркалык* [merkɐɫɪk] és *нация* [natsija] szavak is

használatosak lehetnek. Ugyanígy a többjelentésűség is okozhat gondot: a *ваньбур* [vapbur] lehet 1) 'jólét, gazdagság', 2) 'erőforrás' vagy 3) 'tulajdon' (SZTYEPANOVA 2018: 447).

Fontos ezen túl megemlíteni, hogy két esetben a válaszadók az összetett szavak használatát is említették, mint problémát okozó dolog, illetve néhány adatközlő fáradtság, zaklatottság esetén nehezen tudja kifejezni magát udmurt nyelven. Összegezve megállapítható, hogy a kérdőív eredményei megerősítik, illetve tovább árnyalják a 7. pontban felállított tendenciát. A beszélők által megnevezett témakörök egyértelműen kijelölik, milyen területeken szükséges a szókincs bővítése, mely jelen esetben elsősorban tehát a tudomány és technológia.

Témakör	Említések száma
<i>tudomány</i>	20
<i>politika, közélet</i>	17
<i>informatika, modern technológia</i>	9
<i>gazdaság</i>	4
<i>filozófia</i>	2
<i>jog</i>	1
<i>művészet</i>	1
<i>szexualitás</i>	1

12. táblázat: Az adatközlők által megjelölt, nehézséget okozó témakörök

8.5. A neologizmusok megítélése

Összesítve a (12) *Véleménye szerint kellene új udmurt szavak?* kérdésre adott 99 választ, 70,7% szerint igen, 15,2% szerint nem, 14,1% pedig nem tudja vagy nem válaszol. Az igenek arányát mindemellett árnyalja, hogy a különböző korosztályok valamelyest eltérő módon viszonyulnak hozzájuk, a 16-40 éves korig terjedő csoportokban gyakrabban előfordul, hogy az újonnan létrehozott szavakat nevetségesnek vagy furcsának érzékelik. Összefoglalva ugyanakkor megállapítható, hogy a neologizmusok megjelenése a legtöbb generáció körében inkább elfogadott és szorgalmazott, ha mindennapi életükben találkoznak velük, szöveggörnyezet alapján jellemzően érthetőek, viszont túlzó használatuk problémákat okozhat, visszatetszést válthat ki, ahogy az a lenti idézetekben is olvasható.

(1) „*Виль кыльёс мултэс трос уг ке пумисько, текст валамон ке гождэмын, со урод өвёл. Озыы каллен виль кыльёс но вераськоннэ пырыны быгатозы.*”

„Ha nem találkozom feleslegesen sok új szóval és a szöveg érthetően van megírva, akkor nem rossz. Így az új szavak lassan be tudnak kerülni a beszédbe.”

(2) „*Мыным со тунсыко потэ. Яратӱсько, меӱкым (точное) удмурт выль кыл малпало ке*”

„Számomra érdekesek [az új szavak]. Szeretem, ha pontos udmurt szót találnak ki”

(3) „*Кылэз азьланьтон понна выль кылӱс кулэ пыртыны, но туж осторожно, дырыз дырӱя*”

„A nyelv fejlődése érdekében kell új szavakat behozni, de nagyon óvatosan, időről időre”

(4) „*Капчигес з:уч кылын вераны улонысь выль кылӱесты. Школаын учебникӱесын трос кылӱес пыртэмын, кудӱессэ улонын ум но вераське*”

„Könnyebb oroszul mondani az életben előforduló új szavakat. Az iskolai tankönyvekbe sok olyan szó került be, amiket az életben nem mondunk”

8.6. Az orosz nyelvű elemek megítélése

Az ehhez a témához kapcsolódó két kérdésre, (13) *Mi a véleménye arról, ha valaki az udmurt beszéd közben orosz szavakat is használ?* valamint (14) *Az udmurt beszéd közben csak udmurt szavakat szabad használni?* azért volt szükség, hogy ezzel implikáltan felmérhető legyen az esetleges orosz jövevényszavak megítélése, melyek a neologizmusok vetélytársaiként jelenhetnek meg az egyes nyelvhasználati színtereken. Áttekintve a válaszadók egészét, 36,4% szerint nem helyes orosz szavakat keverni az udmurt beszédbe, de mivel nélkülük nem lehet, elfogadják a jelenséget, két százalék szintén nem tartja helyesnek és nem is fogadja el. A kitöltők 29,3 százaléka semlegesen viszonyul a kérdéshez, 26,3% természetesnek, három százalék helyesnek tartja.

(5) „*Куд-ог учыре луэ но кулэ кутыны ӱуч кылӱесты, но, укыр трос ӱуч кылӱесты кутыса, удмурт кыл пожаське, пож чузӱяське.*”

„Néhány esetben lehet és kell orosz szavakat használni, de túl sok orosz szót használva az udmurt nyelv elhomályosul, eltűnik.”

(6) „Чылкыт, чебер удмурт кылын вераськем туж шумпоттытэ, но до пуризма вуыны, мон сямен, кулэ өвёл. Эсэпсэ валаны кулэ. Котькыче кылын но вань заимствованиос, интернационализмёс. Соос но, жуч сямен вераса, имеют право быть.”

„A tiszta, szép udmurt nyelvű beszéd nagyon megörvendeztet, de a purizmusig eljutni szerintem nem kell. A mértéket kell megérteni. Bármelyik nyelvben vannak jövevényszavak, nemzetközi szavak. Orosz nyelven szólva, nekik is van joguk lenni.”

(7) „Куд-ог учырjëсы соосты (жуч кыльëсты) кутытэк уг но луы, малпандэ кылйсь доры вуттэмед пот ке. Мукет кыльëсысь пырем кыльëсты уже кутйськомы ук.”

„Néhány esetben azok (az orosz szavak) használata nélkül nem is lehet, ha azt szeretnéd, a hallgató megértse, amit mondasz. Használjuk is a más nyelvekből átkerült szavakat.”

(8) „Многих слов нет на удмуртском языке. А если и есть, то они либо слишком сложные для восприятия, либо редко используются в СМИ и интернете

„Sok szó nincs udmurtul. Ha van, akkor vagy túl bonyolult ahhoz, hogy felfogjuk vagy ritkán használják őket a médiában és az interneten”

(9) „я считаю это вполне правильно и совсем уж непонятные новые слова, которые иногда даже непонятно из чего образовались - ни к чему и не понимаю ora по поводу того, чтобы вставлять русские слова и совсем ругать людей, которые хотя бы пытаются говорить, но получается 50/50 тогда эти люди вообще перестают что либо пытаться”

„én teljesen helyesnek tartom [az orosz szavak használatát] és már egészen érthetetlenek az új szavak, az is érthetetlen, miből hozták létre őket – és hogy minek és nem értem a felháborodást amiatt, ha közbevetnek orosz szavakat és emiatt szidják az embereket, akik igyekeznek beszélni, de 50/50 sikerül akkor ezek az emberek teljesen abbahagyják még a próbálkozást is”

A fenti idézetekkel összhangban minden korosztály inkább egyetért azzal, hogy az udmurt nyelvű beszéd során nem csak udmurt szavakat szabad használni. A teljes kitöltői kört tekintve

61 fő szintén így gondolja, 29 fő pedig inkább elutasítja a nem udmurt szavak használatát. A fiatalok elfogadóbbak a kevert nyelvhasználattal, mint az idősebb generációk tagjai, akik valamivel purisztikusabb nézeteket vallanak, ahogyan az a 8. táblázatból is látszik.

8.7. Kuzebaj Gerd munkásságának ismerete

A kérdőív egy része arra irányult, milyen mértékben ismerik a válaszadók Kuzebaj Gerd nyelvújító tevékenységét, illetve hogy mennyire tudatosan használják az általa létrehozott szavakat. Ennek feltérképezésére a direkt kérdéseken (15) *Hallott Kuzebaj Gerd nyelvújító munkájáról?* és (16) *Véleménye szerint a Kuzebaj Gerd által létrehozott szavakat használják ma is?* túl egy tízszavas listát állítottam össze Gerd szóalkotásai közül, melyen helyet kaptak tudományhoz, közélethez kapcsolódó, de a mindennapi életben potenciálisan gyakrabban előforduló szavak is. A kiválasztott lexémák mind szerepeltek legalább egy általam áttekintett szótárban vagy korpuszban, így kizárva az azokból az elemekből eredő problémákat, melyek eredményeim szerint nem váltak a nyelv részévé.

A (15) számú kérdésre a válaszadók 74 százaléka válaszolt igennel, 26% nemmel, amely várható arány tekintve Gerd formátumát. Nevét viseli az Udmurt Köztársaság Nemzeti Múzeuma, irodalmi munkássága széles körben ismert, az *Udmurt Corpora* fő korpuszában keresve számos újságcikk szól róla, tehát jelen van a kortárs köztudatban is. Ezzel összhangban a (16) kérdésre is nagy számban, a kitöltők 88,5 százaléka adott igenlő választ, míg csak 11,5% tartja úgy, hogy Gerd szóalkotásait napjainkban nem használják. Szembeötlő, hogy kevesebben ismerik nyelvészeti munkásságát, mint ahányan úgy vélik, Gerd szavai ma is használatosak. Feltételezhető tehát, hogy minimális ismeretekkel a legtöbb beszélő rendelkezik ilyen téren.

Áttérve a kérdőívben szereplő szavakra – melyek a 13. táblázatban kerülnek ismertetésre – segítségükkel azt szerettem volna felmérni, mennyire tudatosan használják a mesterségesen létrehozott neologizmusokat, hiszen amennyiben a nemmel válaszolók mégis jelöltek be szavakat, az impliciten árulkodik Gerd hatásáról. A 104 kitöltő közül 103 fő jelölt ismertnek legalább egy szót, csak egyetlen adatközlő hagyta teljesen üresen a táblázatot, ugyanakkor ő is igennel válaszolt a (16) számú kérdésre.

szavak		jelentés	ismeri, használja
валылымурт	[valʏlmurt]	'lovak'	6
визькыл	[vizkiʏ]	'közmondás'	76
кунгож	[kungoʒ]	'államhatár'	89
езтыл	[jeztiʏ]	'elektromosság'	31
кыткет	[kitket]	'hám, lószerszám'	32
мындала	[mindala]	'példányszám, mennyiség'	22
ојтүрлык	[oʒtʏrlik]	'fegyver, harci felszerelés'	69
ужчи	[uʒtʃi]	'munkás'	26
ужась	[uʒaɕ]	'dolgos, szorgalmas'	102
эскерет	[eskeret]	'kutatás, kísérlet'	27

13. táblázat: A kérdőívben szereplő szavak és azok ismerete a kitöltők körében a (17) számú kérdés alapján.

A (17.1) Mit jelentenek ezek a szavak? Írja körül őket vagy írja le más nyelven! kérdés ugyanakkor valamelyest más megvilágításba helyezi az eredményeket, egyes szavak néhány beszélő esetén eltérő jelentésben szerepelnek a Gerd listáján megjelenőkhöz képest. Így például a визькыл [vizkiʏ] 'tudás, emlékezet, értelem, tanács, terminus, szótár' jelentésekkel is előfordult, az эскерет [eskeret] mint 'ellenőrzés, tudomány' a мындала [mindala] 'köteg, csomó, körülbelüli mennyiség', a кыткет [kitket] 'szekér, fék', az ужчи [uʒtʃi] pedig több esetben 'munkaadó' értelemben fordult elő a válaszok között.

Ezen túl több kitöltő is megjegyezte, az általa bejelölt szavaknál többet is ért, de maguk nem használják azokat. Erről tanúskodik a következő idézet is: „Мукет кыльёсты валасько, мар шуэм соос, но мон соосты азьвыл нокытысь ой адзьлы, кадь.” tehát „Megértem, hogy a többi szó mit jelent, de mintha korábban soha nem láttam volna őket.” Kiemelendő továbbá egy másik adatközlő megjegyzése is, melyet a кунгож [kungoʒ] kapcsán tett: „вполне уже естественное слово, как будто всегда было” azaz „már teljesen természetes szó, mintha mindig is lett volna”.

8.8. A válaszadók szóalkotásai

Már Kuzeбай Gerd is kiemelte, fontos, hogy a nyelvtervezés, az új szavak létrehozása közös munka legyen: „Киньлы кызы соёс кельшозы, кинь кыёе мукет кылын кудзэ-огзэ воштыны быгатоз, кинь оло аслэсьтыз шедьтэм, кыдытэм кылэз шарае поттоз – со туж умой уж луысал.” vagyis „Nagyon jó dolog lenne, ha nyilvánosságra hoznák, hogy kinek

hogy tetszenek [a Gerd által ajánlott szavak], és azt is, ha valaki néhányukat más szavakkal meg tudja változtatni, vagy talán a saját maga találta ki, alkotott szavakat.” (GERD 1928: 19) Ennek tekintetében szerettem volna felmérni, hogy a jelenlegi beszélők milyen mértékben vesznek részt neologizmusok megalkotásában, illetve hogy milyen stratégiákat alkalmaznak ennek során. Így erre irányult a következő három kérdés: (20) *Ön már találta ki valamilyen új udmurt szót?* (21) *Ha igen, mi ez a szó, mit jelent? Írja körül vagy írja le más nyelven! valamint (21.1) Mire támaszkodva alkotta meg a szót?*

A kitöltők 21,2 százaléka, 22 fő alkotott már egy vagy több szót, melyek egy része informatikával, modern technológiával, internethasználattal kapcsolatos, ilyenek a *вотэсучкон* [votesuʈekon] ’webböngésző’, *зйбонпул* [zibonpuʎ] ’billentyűzet’, *шыркышет* [ʃɪrkɪʃet] ’egérpad’, vagy *чурали* [tʃuraʎɪ] ’blogger’. Ezen felül felbukkant több tudományhoz, művelődéshez köthető terminus, például a *кыккыльемлык* [kɪkkɪʎjemʎɪk] ’kétnyelvűség’, *ишанмадь* [iʃanmaɟ] ’hiedelemtörténet’ vagy *сюрсарлык* [sursarʎɪk] ’évezred’, de néhány elvont fogalom is előfordult, mint az *огнамо* [ognamo] ’magány, egyedüllét’ és a *дунне нӧр* [dup:nɛ pɜr] ’univerzum, világmindenség’. Két kitöltő humoros vagy kedveskedő színezetű szóteremtését is közölte, mint a *мысошка* [musoʃka] vagy *мысик* [musik] ’kedveském, aranyoskám’ jelentésben.

A (21.1) *Mire támaszkodva alkotta meg a szót?* kérdésre adott válaszok vegyes képet mutatnak. Néhányan az udmurt nyelvben rendelkezésre álló képzőket említették: „*По:ртам суффиксьес ватсаса, -ни-, -лык-, -чи- но мукет.*” „*Különböző szuffixumokat hozzáadva, -ni-, -ʎik-, -ʈei- és mások.*” Többen szóösszetételeket alkalmaztak, például a *мылвӧм* [mɪʎvɜt] ’álmom’ és *мылвӧманы* [mɪʎvɜtani] ’álmodni, álmodozni’ szavakat az egyik kitöltő a következőképp magyarázza: „*Мылпотонлэсь басьтӱськом мыл кутсконзэ, вӧманы кыллэсь вӧмсэ*” „*A мылпотон [mɪʎpoton]-ból [’kívánság, vágy’] vesszük a мыл [mɪʎ] kezdetet, a вӧманы [vɜtani] ’alvás közben álmodat látni’ szóból a вӧм [vɜt] részt.*”

Ezen felül előfordultak a más nyelvekből vett minták, így orosz és angol tükörfordítások is, ilyen a *куиньмовыжыем* [kuiɲmovɪʒiem] ’harmadfokú rokon, unokatestvér’, melyet a válaszadó a *троюродная* [trɐˈjurɐdnɔjɐ] szintén ’harmadfokú rokon, unokatestvér’ jelentésű szó alapján hozott létre „*Ӝучысь берыктыса*” tehát „*oroszról fordítva*”. Esetenként más udmurt neologizmusokra vagy alapvetően meglévő szavakra hivatkoztak, mint kiindulási alap. Így egy kitöltő a *мӧлуем* [tɜʎʃet], *мӧл* [tɜʎ] ’szél’ és *-уем* [ʃet] – valószínűsíthetően a *кышет* [kɪʃet] ’kendő’ utótagja – összetételt ’zászló’ jelentésben szeretne volna ajánlani. Bár, ahogy az

adatközlő megjegyezte, ezt a szóalkotásokért felelős bizottság nem fogadta el, de létrehozása során például az *añnem* [ajfet] 'kötény' jelentésű lexémára támaszkodott.

8.9. Összegzés

A kérdőív eredményeit összefoglalva megállapítható, hogy minél fiatalabb generációról van szó, annál elfogadóbbak a beszélők az orosz szavak használatával szemben. A középkorúaktól kezdve a legjellemzőbb vélemény a *Szerintem nem helyes így beszélni, de mivel máshogy nem lehet, elfogadom*. Ez egyben az összességében a leggyakrabban, 36,4 százalékban előforduló válasz is, melyet a semlegesség követ 29,3 százalékkal. Az orosz átvételek, mint a neologizmusok potenciális vetélytársai tehát nem ütköznek teljes- és széleskörű elutasításba, különösen tekintetbe véve azt, hogy a kitöltők 26,3 százaléka szerint orosz szavak nélkül beszélni nem lehet, használatuk természetes. Ezt erősíti továbbá, hogy a (14) *Az udmurt beszéd közben csak udmurt szavakat szabad használni?* kérdésre a 102 kitöltő közül 59,8% nemmel válaszolt.

Bármely korosztályról is van szó, mindannyian egyetértenek abban, hogy szükség van új szavakra. Ez az összesített statisztikán is tükröződik, a (12) *Véleménye szerint kellenek új udmurt szavak?* kérdésre adott válaszok 70,7 százaléka igen, míg csak 15,2 százaléka nem. A már megalkotott neologizmusokkal szemben általánosan pozitív a megítélés, egyedül a 31 és 40 év közti korosztályban fordul elő jelentősebb ellenérzés, közel felük tartja furcsának vagy nevetségesnek azokat, esetleg egyáltalán nem tetszik neki, ha új szóval találkozik. A 16-30 évesek körében gyakrabban fordult elő, hogy a kitöltő nem került kapcsolatba neologizmusokkal, mindazonáltal a válaszok összességét tekintve 78 fő szerint kontextus alapján érthetőek az új szavak, 52 esetben jó dolognak gondolják őket és csak 21 alkalommal jelölték, hogy furcsának érzik azokat.

9. Eredmények, következtetések

Úgy tűnhet, a kérdőív eltávolodik a dolgozat korábbi részeitől, ugyanakkor nézetem szerint elengedhetetlen volt figyelembe venni a vizsgált nyelv beszélőinek véleményét a kutatás során. Ahogy ez néhány neologizmus esetén is megmutatkozott, hiába lettek megalkotva, ha a nyelv tényleges használói szerint azok nevetségesnek vagy természetellenesnek hatnak, soha nem válnak a lexikon szerves részévé.

Bár az első három nagyobb témakör, a szóalkotási stratégiák, a szófajok és a jelentéskörök adta csoportok áttekintése retrospektív folyamatként zajlott, részeredményeivel a jelenleg használt udmurt nyelvre nézve is vonhatóak le következtetések. Így tehát megállapítható, hogy a Gerd által publikált szavak tendenciája alapján inkább a szóképzés eszközeivel lehet érdemes új szót alkotni. A szófajokat illetően a főnevek kiugró aránya arra utalhat, hogy az emberek a maguk körül felbukkanó új jelenségeket először főnevekkel nevezik meg, melyek, ha összetételről beszélünk, leggyakrabban FŐNÉV + FŐNÉV, ha képzésről FŐNÉV > FŐNÉV vagy IGE > FŐNÉV tagokkal és irányokkal írhatóak le. A jelentésköröket tekintve kiemelendő a *természet* kategóriájába tartozó szavak magas arányú fennmaradása, valamint hogy a *tudomány és művelődés* fogalmait gyarapította Gerd a legnagyobb számban.

Az információs technológia rohamos fejlődését, változását figyelembe véve természetes, hogy a közel száz évvel ezelőttihez képest nem történt jelentős változás azon témaköröket tekintve, melyekben a beszélők nehézséget tapasztalnak. Továbbra is a tudomány új jelenségeinek megnevezésére támad a legnagyobb igény, mindazonáltal ezen szavaknak a lexikonba való beépülésük nagyban függ attól, hogy maguk a jelenségek végül az életünk részévé válnak-e. Ezzel együtt az új szóalkotások elterjesztésekor érdemes lehet szem előtt tartani azt is, hogy valamilyen módon a fiatalabb generációkat is célozzák azokkal, hiszen bennük a jövő nyelvhasználóit érik el.

Következtetéseim árnyalására megjegyzendő, hogy az itt megállapított, ismertetett tendenciák természetesen változhatnak az idők folyamán, így a továbbiakban szeretnék kapcsolódó kutatásokat végezni a témában, többek közt például annak terén, hogy a mesterségesen létrehozott szavak eredetének ismerete a beszélők számára befolyásolja-e azok elterjedését. Végezetül visszatérve dolgozatom kiindulópontjához, Kuzebaj Gerd 1928-ban publikált szólistájához, fontosnak tartom kiemelni, hogy ha eltekintünk a különböző kategóriáktól és szempontoktól, Gerd összességében nagyon sikeresnek mondható nyelvészeti tevékenysége terén is, hiszen az általam vizsgált 205 tételéből 148 megtalálható legalább egy áttekintett szótárban vagy korpuszban, mely így 72,19 százalékos arányt ad a szavak szókinszbe való beépülését illetően.

Irodalomjegyzék

- Arkhangelskiy, T. (2018). *Udmurt Corpora: Corpus of Udmurt-language social media*.
http://udmurt.web-corpora.net/udmurt_social_media/search (Letöltés: 2023. 10. 30.)
- Arkhangelskiy, T. – Medvedeva, M. (2014). *Udmurt Corpora: Main corpus of literary Udmurt*.
http://udmurt.web-corpora.net/index_en.html (Letöltés: 2023. 10. 30.)
- A Szovjetunió központi statisztikai ügynöksége. Népszámlálási részleg. [Центральное статистическое управление СССР. Отдел переписи.] (1927). *Összoroszági népszámlálás 1926. december 17. rövid kivonatok. Harmadik kötet: A Szovjetunió népessége*. [Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г.: краткие сводки. Вып. 3: Население СССР.]
- Az állami statisztikai hivatal szövetségi szolgálata. [Федеральная служба государственной статистики.] (2022). *Összoroszági népszámlálás 2020. 5. Kötet, Nemzetiségi összetétel és nyelvtudás. 3. Táblázat, A népesség nemzetiségi hovatartozása és orosz nyelvtudása, nyelvhasználata* [Итоги ВПН-2020. Том 5 Национальный состав и владение языками. Таблица 3. Население по национальной принадлежности, владению русским языком и его использованию.]
https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Tom5_tab3_VPN-2020.xlsx (Letöltés: 2023. 09. 25.)
- Az állami statisztikai hivatal szövetségi szolgálata. [Федеральная служба государственной статистики.] (2022). *Összoroszági népszámlálás 2020. 5. Kötet, Nemzetiségi összetétel és nyelvtudás. 4. Táblázat, Nyelvtudás és a népesség nyelvhasználata* [Итоги ВПН-2020. Том 5 Национальный состав и владение языками Таблица 4. Владение языками и использование языков населением.]
https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Tom5_tab4_VPN-2020.xlsx (Letöltés: 2023. 09. 25.)
- Bezenova, M. P. [Безенова, М. П.] *Az udmurt nyelv nemzeti korpusza* [Национальный корпус удмуртского языка.] <http://udmcorpus.udman.ru/home> (Letöltés: 2023. 10. 29.)
- Boriszov, T. K. [Борисов, Т. К.] (1991). *Udmurt szótár*. [Удмурт кыллюкам.] Az udmurt történelem, nyelv és irodalom intézete, Uralisztikai Részleg, A Szovjetunió Tudományos Akadémiája. [Удм. ин-т истории, яз. и лит. УрО АН СССР.]

- Butolin, A. Sz. [Бутолин, А. С.] (szerk.) (1942). *Orosz-udmurt szótár*. [Русско-удмуртский словарь.] Az udmurt történelem, nyelv, irodalom és folklór tudományos kutatóintézete. [Удгиз, Удмуртский научно-исследовательский институт истории, языка, литературы и фольклора.]
- Domokos P. (1975). *Az udmurt irodalom története*. Akadémiai Kiadó.
- Edygarova, S. (2022). The Udmurt language between 1920 – 1950. In *Finnisch-Ugrische Mitteilungen, Vol. 46*. 91–139.
- Gerd, K. [Герд, К.] (1924, szeptember 23). Nyelvi segítség. Új udmurt szavak alkotásáról. [Кыл веме. Виль удмурт кыл'ёсыз кылдытон сярысь.] *Gudiri*. [Гудыри.] 4.
- Gerd, K. [Герд, К.] (1926). A szuomi (finn) és az udmurt nyelvről. [Суоми (финн) кыл сярысь но удмурт кыл сярысь.] *Kenyes* [Кенеш] № 03-04. 37–41.
- Gerd, K. [Герд, К.] (1928). Új udmurt szavak. [Виль удмурт кыл'ёс.] *Kenyes* [Кенеш] № 15. 19–21.
- Ivsin, L. M. [Ившин, Л. М.] (2014) Az új terminusokról K. Gerd művészetében. [О создании новых терминов в творчестве К. Герда.] In *Finnugor kutatások évkönyve* [Ежегодник финно-угорских исследований], № 5. 35–39.
- Jefremov, D. A. [Ефремов, Д. А.] (2011). Melléknév. [Тодметним.] In Tyimerhanova, N. N. [Тимерханова. Н. Н.] (szerk.), *Az udmurt nyelv morfológiája*. [Удмурт кыллэн кылкабтодосэз.] Udmurt egyetem. [Удмуртский университет.] pp. 81–83.
- Jermakov, F. K. [Ермаков, Ф. К.] (1988). *Udmurt költő és tudós*. [Удмуртский поэт и учёный.] Udmurtia.
- Kaiser, K. (megjelenés alatt). Kuzebaj Gerd nyelvújító tevékenysége és hatása a mai udmurt nyelvre. In *Móra Akadémia: szakkollégiumi tanulmánykötet 13*. Szegedi Tudományegyetem Móra Ferenc Szakkollégiuma.
- Kiefer, F. – Siptár, P. (szerk.) (2003). *A magyar nyelv kézikönyve*. Akadémiai Kiadó.
- Kirillova, L. J. [Кириллова, Л. Е.] (szerk.) (2008). *Udmurt-orosz szótár* [Удмурт-зуч кыллюкам] Orosz Tudományos Akadémia, Uralisztikai Részleg, Az udmurt történelem, nyelv és irodalom intézete. [РАН. УрО. Удм. ин-т ИЯЛ.]

- Klumpp, G. (2022). Permic. In Bakró-Nagy, Marianne (főszerk.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Oxford University Press. pp. 471–472.
- Korepanov, D. [Корепанов, Д.] (1926). Írott nyelvünk összehoz. Az udmurt nyelvet faragók. [Гожьяськон кылмы огазе вуэ. Удмурт кылэз вайясьёс.] *Kenyes*. [Кенеш.] № 01. 30–32.
- Korepanov, D. [Корепанов, Д.] (1928). Az udmurt nyelv körül munkálkodók tanácsa. [Удмурт кыл котырын ужасьёслэн кенешемзы.] *Kenyes*. [Кенеш.] № 10–11. (1928) 16–19.
- Kozmács, I. (2002). *Udmurt-magyar szótár*. Savaria University Press.
- Kulikov, K. I. [Куликов, К. И.] (1997). A „SZOFIN” ügy. [Дело “СОФИН”] Orosz Tudományos Akadémia, Uralisztikai Részleg, Az udmurt történelem, nyelv és irodalom intézete. [УИИЯЛ УрО РАН.]
- Moseley, C. (főszerk.) (2010). *Atlas of the World's Languages in Danger*. Third edition. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Pusztay, J. (2006). *Nyelvével hal a nemzet*. Teleki László Alapítvány.
- Taagepera, R. (2000). *A finnugor népek az orosz államban. Europica varietas*. Osiris Kiadó.
- Tarakanov, I. V. [Тараканов, И. В.] (2011). Ige. [Каронкыл.] In Tyimerhanova, N. N. [Тимерханова. Н. Н.] (szerk.), *Az udmurt nyelv morfológiája*. [Удмурт кыллэн кылкабтодосэз.] Udmurt egyetem. [Удмуртский университет.] pp. 247–250.
- Tyimerhanova, N. N. [Тимерханова. Н. Н.] (szerk.) (2011). *Az udmurt nyelv morfológiája*. [Удмурт кыллэн кылкабтодосэз.] Udmurt egyetem. [Удмуртский университет.]
- Sztyepanova O. A. [Степанова О. А.] (2018). Az udmurt nyelv közéleti-politikai terminológiájának rendszere: szemantikai és szóképzési szempontok. [Общественно-политическая терминологическая система удмуртского языка: семантический и словообразовательный аспекты.] In *Az udmurt egyetem közleményei. Történelem és filológia sorozat*. [Вестник Удмуртского университета. Серия «История и филология».] Vol. 28. №3. pp. 446–454.